

Parlamentní a prezidentský systém v liberální demokracii: rozbor a komparace

Bakalářská práce

Studijní program:

B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obory:

Historie se zaměřením na vzdělávání

Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání

Autor práce:

Matěj Andrýs

Vedoucí práce:

Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

Katedra filosofie

Zadání bakalářské práce

Parlamentní a prezidentský systém v liberální demokracii: rozbor a komparace

Jméno a příjmení: **Matěj Andrýs**
Osobní číslo: P17000494
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obory: Historie se zaměřením na vzdělávání
Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
Zadávající katedra: Katedra filosofie
Akademický rok: **2018/2019**

Zásady pro vypracování:

Tato bakalářská práce bude podrobně rozebírat rysy parlamentního a prezidentského systému v liberální demokracii a provede jejich důkladnou komparaci. V prvním kroku se bude zabývat rozbohem klíčových rysů parlamentní systému. Ve druhé části bude detailně analyzovat znaky systému prezidentského. Ve třetím kroku provede komparaci těchto dvou politických systémů a v závěru je důkladně zhodnotí. V průběhu zpracování práce se bude řídit pokyny vedoucího práce a pravidelně s ním konzultovat její části.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra. Komparace politických systémů. V Praze: Oeconomica, 2008. ISBN 978-80-245-135

HLOUSEK, Vít a Lubomír KOPECEK. Demokracie: teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2003. ISBN 8021031956.

HLOUŠEK, Vít, Lubomír KOPEČEK a Jakub ŠEDO. Politické systémy. Brno: Barrister & Principal, 2011. ISBN 978-80-87474-23-5.

NOVÁK, Miroslav a Lubomír BROKL. Úvod do studia politiky. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-052-0.

ŘÍCHOVÁ, Blanka. Západoevropské politické systémy: komparace politických systémů. V Praze: Oeconomica, 2009. ISBN 978-80-245-1516-8.

Vedoucí práce:

Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.
Katedra filosofie

Datum zadání práce:

30. listopadu 2018

Předpokládaný termín odevzdání:

30. dubna 2020

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědom toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědom následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

7. dubna 2020

Matěj Andrýs

PODĚKOVÁNÍ

Chtěl bych nejprve poděkovat Mgr. Ing. Martinu Brabcovi, Ph.D. za vedení mé bakalářské práce, za přínosné připomínky, rady a také za trpělivost při vypracovávání této práce. Dále bych chtěl poděkovat své rodině, i přátelům, kteří mi byli oporou po celou dobu studia a též při samotném psaní této závěrečné práce.

ANOTACE

Bakalářské práce podrobně rozebírá rysy a principy parlamentního a prezidentského systému v liberální demokracii. Práci se dělí na čtyři hlavní části. V první je vysvětlen princip rozdělení složek státní moci. Ve druhé a třetí části se důkladně rozebírá model prezidentský a parlamentní. Především se klade důraz na vztah státních mocí, volební systém, počet reálně fungujících stran, důležitost stranické disciplíny a na silné, či slabé stránky. V závěrečné části jsou oba modely vzájemně porovnány.

KLÍČOVÁ SLOVA

Parlamentní systém, parlamentarismus, prezidentský systém, prezidentismus, státní moci

ANOTATION

The bachelor thesis analyzes in detail the features and principles of the parliamentary and presidential system in liberal democracy. The work is divided into four main parts. The first part explains the principle of division of state power. In the second and third part, the presidential and parliamentary model is thoroughly discussed. Above all, emphasis is placed on the relationship of state powers, the electoral system, the number of real parties, the importance of party discipline, and the strengths or weaknesses. In the final part the two models are compared.

KEYWORDS

Parliamentary system, parliamentarism, presidential system, presidentism, state power

OBSAH

1. ÚVOD	9
1.1. METODOLOGIE PRÁCE	10
2. PRINCIP ROZDĚLENÍ MOCÍ	11
2.1. SLOŽKY STÁTNÍ MOCI.....	12
3. PREZIDENTSKÝ SYSTÉM	14
3.1. FORMY A UPLATNĚNÍ PREZIDENTISMU.....	14
3.2. ODDĚLENÍ MOCÍ.....	16
3.2.1. Postavení exekutivy.....	16
3.2.2. Neodvolatelnost	17
3.3. SPRÁVNÝ POČET STRAN A STRANICKÁ IDENTITA	19
3.4. SILNÉ A SLABÉ STRÁNKY SYSTÉMU	21
4. PARLAMENTNÍ SYSTÉM	23
4.1. FORMY A UPLATNĚNÍ PARLAMENTARISMU	23
4.1.1. Parlamentarismy podle vztahu exekutivy s legislativou	24
4.1.2. Jiná dělení parlamentních systémů.....	26
4.2. SDÍLENÍ MOCÍ	27
4.2.1. Duální exekutiva	29
4.3. POLITICKÉ STRANY – POČET, DISCIPLÍNA	31
4.4. SILNÉ A SLABÉ STRÁNKY	32
5. KOMPARACE SYSTÉMŮ	34
5.1. ROZDÍLNÝ VÝVOJ	34
5.2. POSTAVENÍ A VZTAH LEGISLATIVY S EXEKUTIVOU	35
5.3. FLEXIBILITA VS. RIGIDITA	37
5.4. KTERÝ MODEL JE LEPŠÍ?	38
5.1. PŘÍPAD ČESKÉ REPUBLIKY	40
6. ZÁVĚR	41
7. SEZNAM LITERATURY	43
7.1. ONLINE ZDROJE:.....	45
7.2. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	46

1. ÚVOD

Cílem této práce je popsat a následně porovnat dva ze základních systémů liberální demokracie. Konkrétně se nejprve zaměřím na prezidentský a poté na parlamentní model. Oba modely v poslední kapitole vzájemně porovnáám a vyzvednu jejich silné a slabé stránky. Jejich hlavní rozdíl spočívá v postavení a vzájemném vztahu mezi složkami státní moci. Tato podstatná diference má za následek rozlišné struktury. S nimi se pojí další specifické faktory obou systémů, které opět nezapomenu náležitě popsat na konkrétních příkladech z praxe jednotlivých států.

Než se však pustím do samotného popisu, tak musím upozornit na fakt, že oba systémové modely představují jen politology vytvořený konstrukt. Ten vznikl za účelem rozřídění jednotlivých politických systémů do snadněji uchopitelných skupin. Proto lze nalézt různé varianty systémů, které nejsou nikdy úplně stejné, byť se přiřazují do stejné kategorie. Přesto nelze tvrdit, že se oba modely neliší, nebo je nelze vzájemně od sebe rozeznat.

Tato práce bude kromě úvodu a závěru rozdělená do čtyř kapitol. V první a zároveň nejkratší vyzdvihnu samotný princip rozdělení složek státní moci. Nejprve stručně vylíčím vývoj této myšlenky a následně vysvětlím hlavní úkoly jednotlivých mocí. Ve druhé kapitole se zaměřím na prezidentský systém. Popíši, kde se uplatňuje, jaký se zde uplatňuje vztah mocí, jaký zde má vliv volební systém a jak podstatná je stranická identita. V závěru kapitoly vyzdvihnu slabé a silné stránky, či případná rizika, jež mohou systém ohrozit. Stejnou strukturu použiji i ve třetí kapitole, ve které se zaměřím na model parlamentní. Ve čtvrté části provedu komparaci obou modelů a popíši vliv rozlišných podmínek na vytvoření samotných systémů. Dále vysvětlím rozdíly flexibility a rigidity jednotlivých modelů a na závěr se pokusím zodpovědět otázku, který ze systémů je lepší.

Hlavním úkolem této práce bude splnit několik předem stanovených cílů. V první řadě chci popsat hlavní principy, na jejichž základě lze systémy správně kategorizovat a vzájemně rozlišit. Dále chci vyzdvihnout rizika a nebezpečí, která se s jednotlivými modely pojí. Poté chci odpovědět na otázku, zda lze o jednom modelu bezpečně říci, že je z celkového hlediska lepší variantou než model druhý. Nechci se však orientovat pouze na úrovni čistě teoretické, a proto jednotlivá specifika, jež se pojí s jedním, či druhým modelem, budu podkládat příklady

konkrétního uplatnění v jednotlivých státech. Tímto krokem podložím teoretická tvrzení konkrétními příklady z politické praxe.

1.1. Metodologie práce

Metodologicky bude tato práce vycházet především ze závěrů, ke kterým jsem docházel v průběhu studia tématu politických režimů liberálních demokracií. Veškerá použitá fakta a vlastnosti jednotlivých systémů jsem čerpal z různorodých zdrojů. Především šlo o dva druhy odborné literatury. Jedním byla díla významných politologů popisujících samotné modely¹ a druhým knižní svazky popisující politické systémy jednotlivých států.² Kombinací těchto děl dojde k vytvoření celkového obrazu charakteristik obou modelů, jež podložím praktickými příklady uplatňovanými v praxi jednotlivých států. Tato literatura bude navíc podkládána dalšími články, knihami či jinými odbornými pracemi, jež mi napomůžou dovysvětlit některé popisované jevy a fakta.

Tato práce ovšem nebude pouhým kompilátem vypsané literatury. Nad veškerými prostudovanými fakty provedu kritickou analýzu a potřebně je okomentuji. Nevystačím si tedy pouze s představou a popisem, že nějaký jev existuje v daném systému. U takové skutečnosti je zapotřebí vysvětlit příčinu a možné dopady, či rizika. Po přečtení práce by si totiž čtenář měl uvědomovat v čem tkví silné a slabé stránky jednotlivých modelů, co je způsobuje a případně jak se takové hrozbě dá ústavně předcházet.

¹ Mezi stěžejní díla popisující parlamentní a prezidentský systém patřila díla: *Srovnávací ústavní inženýrství* od G. Sartoriho, *Politické systémy* od J. Šeda, L. Kopečka a V. Hlouška, *Politologie* od A. Heywooda a srovnávací studie *Ústavní systémy evropských států* od V. Klokočky.

² Hlavními díly zabývajícími se politickými systémy jednotlivých států byly: *Západoevropské politické systémy* od B. Říchové, *Komparace politických systémů* od J. Němce, *Politické systémy anglosaských zemí* od P. Hlaváčka a P. Jureka, *Komparace politických systémů* od V. Dvořákové, *Výzva demokracie: systém vlády v USA* od K. Jandy, *Nové demokracie střední a východní Evropy* od L. Cabady a mnohé další. Kromě literatury tohoto typu jsem ještě pracoval i s konkrétními ústavami, příkladem může být ústava České republiky, nebo například Spojených států amerických.

2. PRINCIP ROZDĚLENÍ MOCÍ

V této práci se zabývám ve velké míře vztahy mezi jednotlivými složkami státní moci. Nežli začnu popisovat jednotlivé modely vládnutí, musím nastínit vývoj a význam pojmů exekutiva, legislativa, a justice. Vládnutí pomocí těchto tří složek považuji za základní prvek moderních demokratických systémů. Pokud se totiž svěří moc více institucím, jež budou od sebe vzájemně oddělené, zamezí se, v ideálním případě, ovládnutí státu jednotlivcem, či privilegovanou skupinou.³

Počátky tohoto moderního rozdělení lze hledat u anglického politického filosofa Johna Locka (1632–1704), jež obhajoval především konstituční monarchii před absolutismem.⁴ Locke přichází s myšlenkou rozdělení státní moci mezi legislativu, tedy moc zákonodárnou, a exekutivu⁵ - moc výkonnou.⁶ Lockově pojetí má však legislativa za úkol krom zákonodárných povinností kontrolovat exekutivu, díky čemuž má *de facto* nadřazenější postavení. S rozvojem těchto myšlenek přichází, kromě jiných, i francouzský osvícenec Charles Louise Montesquieu (1689–1755). V jeho pojetí vzniká model liberálního státu, který stojí na promyšleném rozdělení mocí.⁷ Kromě legislativy a exekutivy, které již stojí na stejné úrovni, přibývá ještě nezávislá justice, tedy moc soudní.

Tyto Lockovi a Montesquieuovi myšlenky našly stoupence ve vznikajících Spojených státech. Zde na jejich základech prosadili federalisté, v čele s Alexanderem Hamiltonem (1757–1804) a Jamesem Madisonem (1751–1836), vznik tří oddělených institucí státní moci. Nezávislost těchto mocí garantovala americká ústava.⁸ Ta se stala inspirací pro rozdělení státní moci pro ostatní budoucí ústavy demokratických států po celém světě. Toto rozdělení se

³DVOŘÁKOVÁ, V. *Komparace politických systémů*. str. 40–41; HLOUŠEK, V. a L. KOPEČEK. *Demokracie*. str. 58–62; KLOKOČKA, V. *Ústavní systémy evropských států*. str. 30–44

⁴ Významné dílo: *Dvě Pojednání o vládě*; HLOUŠEK, V. a L. KOPEČEK. *Demokracie*: str. 59; KLOKOČKA, V. *Ústavní systémy evropských států*: str. 34–38

⁵ Exekutiva je v Lockově podání rozdělena na dvě horizontálně stejně postavené složky, které jsou podřízené legislativě. Moc výkonná dohlíží na vykonávání zákonů a moc federativní řeší otázky zahraniční a mezinárodní věci státní politiky. Montesquieu i Hamilton s Madisonem tyto dvě složky spojují do jedné moci – exekutivy.; Tamtéž; HLOUŠEK, Vít a Lubomír KOPEČEK. *Demokracie*: str. 59–60

⁶ Samostatná moc soudní, jež stojí na stejné úrovni jako exekutiva s legislativou se objevuje až později u francouzského filosofa Ch. L. Montesquieua; Tamtéž

⁷ Významné dílo: *O duchu zákonů*; Je potřeba si však uvědomit, že „jeho stát“ ještě zdaleka nebyl demokratickým útvarem, protože mu nešlo o politickou rovnost, ale jen o omezení suverenity politické moci obecně. Montesquieu však přispěl k vypracování pojetí právního státu, ve kterém je jeho jednání podřízeno zákonům... Tamtéž. str. 60; KLOKOČKA, V. *Ústavní systémy evropských států*. str. 42–43

⁸Tamtéž str. 61; HEYWOOD, A. *Politologie*. str. 330; DIANE Publishing Company, *The Constitution of the U.S.A.*

uplatňuje v prezidentských, parlamentních i poloprezidentských systémech, rozdíl však nastává v různém postavení exekutivy s legislativou.⁹ Justice by měla být politicky nezávislá ve všech demokratických zřízeních, i přesto je částečně omezena principem brzd a protiváh.¹⁰

2.1. Složky státní moci

Hlavním úkolem moci zákonodárné spočívá v tvorbě nových a úpravě stávajících zákonů. V praxi se tato pravomoc svěřuje parlamentu, či kongresu. Tyto instituce se mohou skládat z jedné komory, případně ze dvou.¹¹ Kromě již zmíněného legislativního procesu mívají zákonodárné sbory i jiné pravomoci. Většinou jde o prostředky, jimiž orgán kontroluje exekutivu s justicí. Příkladem může sloužit podání ústavní žaloby za závažné protistátní provinění (více se budu této žalobě věnovat v podkapitole Neodvolatelnost).¹² Další specifické pravomoci mývá legislativa v parlamentarismu, kde poslanci svěřují vládě důvěru (tomu aktu se budu věnovat podrobněji v podkapitole Sdílení mocí).

Exekutiva, tedy moc výkonná, představuje široký byrokratický a politický aparát, jehož hlavní úkol spočívá ve správě vnitrostátních a zahraničních záležitostí. V čele moci výkonné stojí v prezidentském systému prezident a v parlamentním spolu s ním předseda vlády a jeho kabinet. Kromě vedení a reprezentování státu mají příslušníci této moci i pravomoci, jimiž kontrolují zbylé dvě moci. Například hlava státu jmenuje soudce, může dát milost, zastavit trestní stíhání, případně vyhlásit amnestii. Mezi prostředky omezení moci zákonodárné patří například právo veta, které může hlava státu uplatnit v průběhu legislativního procesu.¹³

Třetí neméně důležitou složku ztělesňuje nezávislá justice. Soudy mají za úkol vykládat zákony a v případě nějakého protizákonného jednání vést nezaujaté soudní řízení. Tato činnost by měla probíhat politicky nezaujatě a zároveň by ji neměla vůbec ovlivňovat práce exekutivy, ani legislativy. Na první pohled se může justice zdát jako nejméně důležité odvětví, přesto je jeho úloha klíčová pro fungování demokratického systému. Poslání soudnictví je obdobné v obou modelech, proto se mu nebudu příliš věnovat. I tato moc má prostředky,

⁹ ŘÍCHOVÁ, B. *Úvod do současné politologie*. str. 57–85

¹⁰ Z anglického „Check and balances“ lze se setkat i s překladem brzdy a rovnováhy/protiváhy/vyvažování.

¹¹ V prvním případě hovoříme o takzvaném unikameralismu a ve druhém o bikameralismu. V obrazové příloze č.2 jsou uvedeny příklady států jednotlivých systémů; KYSELA, J. *Dvoukomorové systémy*.

¹² HLOUŠEK, V., L. KOPEČEK a J. ŠEDO. *Politické systémy*. str. 135

¹³ Tamtéž str. 117–119; HEYWOOD, A. *Politologie*. str. 351–353

jimiž kontroluje zbylé složky státní moci. Ústavní soud může například zrušit zákon, který je v rozporu s Ústavou.¹⁴

¹⁴ Tamtéž str. 323–324; Portál evropské e-Justice: Systém soudní moci [online]. [cit. 2019-10-29]. Dostupné z: https://e-justice.europa.eu/content_judicial_systems_in_member_states-16-cz-cs.do?member=1; HLOUŠEK, V., L. KOPEČEK a J. ŠEDO. *Politické systémy* str. 80

3. PREZIDENTSKÝ SYSTÉM

V této kapitole popíši a vyzdvihnu důležité pilíře prezidentského modelu vládnutí. Nejprve vysvětlím princip dělby státní moci mezi tři nezávislé složky. Důraz budu klást hlavně na důležitost jejich striktního oddělení a vyvažování.¹⁵ Krom tohoto prvního systémového pilíře poukážu na nezávislost moci výkonné na zákonodárném sboru a na silné postavení prezidenta, jenž ztělesňuje roli hlavy státu a zároveň i „předsedy vlády“. Dále popíši druhý pilíř, který zajišťuje stabilitu systému. Té se zde dosahuje neodvolatelností vrchních představitelů jednotlivých složek, tedy s výjimkou impeachmentu, jehož významu se taktéž budu následně věnovat. Třetí důležitý pilíř poukazuje na důležitost určitých volebních metod, díky kterým vznikne potřebná legitimita¹⁶ vládnutí. Kapitulu nakonec uzavřu shrnutím silných a slabých stránek prezidentského systému.

3.1. Formy a uplatnění prezidentismu

Počátky tohoto politického uspořádání lze nalézt již v Americké válce o nezávislost (1775–1783)¹⁷. Po skončení tohoto konfliktu došlo k vytvoření federativního státu, kde takzvaní otcové zakladatelé¹⁸ pracovali na vytvoření nového ústavního systému. Hlavní myšlenkou bylo vytvořit podmínky, díky kterým by docházelo k pravidelným volbám silného vůdce. Přesto chtěli systém postavený na důsledném oddělení třech složek státní moci, jež by svojí striktní oddělitelností a vyvažováním pomocí principu *brzd a protiváh* bránil komukoliv v usurpaci moci.¹⁹ Ústavu dle těchto principů se podařilo schválit roku 1787.²⁰ Tato listina platí

¹⁵ V parlamentním systému se uplatňuje princip dělby moci, není tam však tak striktně dodržován. Moc výkonná například z velké části vychází z moci zákonodárné.; SARTORI, G. *Srovnávací ústavní inženýrství* str. 93–97 a 110–3; ŘÍCHOVÁ, B. *Úvod do současné politologie* str. 57–60

¹⁶ Legitimita (z lat. Legitimare – „prohlásit za oprávněné“) znamená stav, kdy je naše jednání oprávněné. Pokud je některá vláda legitimní, znamená to, že ji občané propůjčují „právo vládnout“; HEYWOOD, A. *Politologie*. str. 232; HOLLÄNDER, P. *Základy všeobecné státovědy*. str. 36–37

¹⁷ Americké osady toužily po nezávislosti na Britském impériu, které se jim nakonec podařilo dosáhnout. DVOŘÁKOVÁ, V. *Komparace politických systémů*. str. 60–61; HLAVÁČEK, P. a P. JUREK. *Politické systémy anglosaských zemí*. str. 163–165; JANDA, K. *Výzva demokracie: systém vlády v USA*. Str. 54–55

¹⁸ Šlo o filosofy a vůdce amerických kolonistů, jež si vybojovali nezávislost na Británii a kteří stáli za vznikem samostatných Spojených států amerických. Šlo například o G. Washingtona, B. Franklina, J. Jaye, T. Jeffersona, J. Medisona či A. Hamiltona; Tamtéž str. 51–70; HLAVÁČEK, P. a P. JUREK. *Politické systémy anglosaských zemí*. str. 163–169.

¹⁹ KOUBA, K. *Prezidentské, poloprezidentské a parlamentní systémy demokracie. Úvod do politologie* str. 6; ŘÍCHOVÁ, B. *Úvod do současné politologie* str. 64–75

²⁰ The Constitution of the U.S.A. Dostupné z: <https://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=false&doc=9&page=transcript/>; DVOŘÁKOVÁ, V. *Komparace politických systémů*. str. 65–68

ve velmi obdobné formě dodnes,²¹ proto mají američtí prezidenti i v dnešní době obdobně silné postavení jako někteří evropští panovníci z konce 18. století.²²

Ve Spojených státech se tento systém vcelku osvědčil. Zároveň se stal jakýmsi prototypem, či fungujícím modelem prezidentského uspořádání, který se v průběhu 19. a 20. století pokusila řada revolucionářů, politických vůdců, či severoamerických diplomatů aplikovat i v jiném prostředí. Jde především o státy takzvané Latinské Ameriky²³. Dále lze nalézt tento systém i v jihovýchodní Asii, přesněji na Filipínách, v Indonésii a v Korejské republice²⁴, nebo v některých středoasijských zemích vzešlých z bývalého Sovětského svazu²⁵.

Nelze si však nepovšimnout, že v mnoha případech jde o státy, kde se v uplynulých třech stoletích snažily Spojené státy získat regionálně silné postavení.²⁶ Bohužel kvůli odlišnému sociálnímu, kulturnímu, ekonomickému i politickému prostředí tam tento systém příliš nefunguje. Problém však nenastává na úrovni ústavní, nýbrž v politické praxi. Prezidenti zde mívají, navzdory ústavním pravidlům, příliš silné postavení, čímž přesahují stav ústavní rovnováhy. V opačných případech bývá jejich postavení naopak příliš oslabeno, což zase vede k neefektivitě vládnutí. Další problém stojí na silném postavení ozbrojených složek, o které se mohou někteří vůdci opřít, což může vést k pádu demokratického uspořádání. Jiný důležitý rozdíl tkví v počtu politických stran. V mnohých případech těchto zemí se totiž uplatňuje politická soutěž více stran, na rozdíl od bipartijního systému v USA.²⁷ Tento fakt bývá způsoben rozličným volebním systémem, jež má veliký vliv na počet zvolených stran. Podrobněji se tomu věnuji v podkapitole Správný počet stran a stranická identita.

²¹ Dnešní Ústava USA je doplněna 27 dodatky, kromě nich však nedošlo k jiné výrazné změně této listiny; JANDA, K. *Výzva demokracie: systém vlády v USA*. str. 71

²² Panovníky v této době velmi často omezovaly zákony i parlament. Přesto mívali rozsáhlé nástroje k vedení politiky, nelze zaměňovat s postavením evropských monarchů dnešní doby, kteří mají jen minimální reálné pravomoci. Jejich úloha je převážně reprezentativní. Více v podkapitole Duální exekutiva v kapitole Parlamentní systém; HLOUŠEK, V., L. KOPEČEK a J. ŠEDO. *Politické systémy*. str. 81

²³ Zde se nachází většina prezidentských systémů. Až na pár výjimek však nejde o příliš stabilní demokratické režimy. De facto jde o skoro všechny státy Jižní a Střední Ameriky; NĚMEC, J. a R. BUBEN. *Komparace politických systémů*. str. 15–18 a 24–25.; SARTORI, G. *Srovnávací ústavní inženýrství* str. 102–105

²⁴ Tamtéž; ŠANC, D. a M. ŽENÍŠEK. *Pacifická Asie: z politologické perspektivy*. str. 98, 161 a 254

²⁵ DOČEKALOVÁ, P., K. ŠVEC a J. DANEŠ. *Úvod do politologie*. str. 126

²⁶ NĚMEC, *Komparace politických systémů* str. 12–18; ŘÍCHOVÁ, B. *Úvod do současné politologie* str. 75–76

²⁷ V USA spolu naopak soupeří převážně jen dvě velké politické strany (Demokratická a Republikánská strana) Tamtéž; JANDA, K. *Výzva demokracie: systém vlády v USA*. str. 164–167; MĚŠŤÁNKOVÁ, P. *Latinskoamerické prezidentské systémy: postavení prezidenta a demokratické vládnutí*. str. 30–62; NĚMEC, J. a R. BUBEN. *Komparace politických systémů* str. 12–18 a 24–25

V průběhu popisování tohoto systému podložím jednotlivé argumenty různými příklady z praxe Spojených států amerických, jakožto z lokality funkčního prezidentismu. Zároveň se pokusím poukazovat na určité odchylky uplatňované v jiných prezidentských zřízeních, kde jiný postup může bránit účinnému fungování.

3.2. Oddělení moci

Aby mohlo rozdělení moci fungovat, musí dojít nejen k rozdělení pravomocí mezi základní složky, dle definice z podkapitoly Složky státní moci, ale také k zajištění neprostupnosti mezi nimi. Jedna osoba tedy nemůže zastávat více funkcí. Pokud by tomu tak nebylo, mohla by demokracie snadno sklouznout k totalitě. Proto se tato myšlenka uplatňuje i v ostatních systémech, které stojí na demokratických principech.²⁸

Zásada rozdělení moci dává volnou ruku orgánům v jejich odvětví. Aby však nedocházelo k usurpování, či naopak k „vyšachování“ některé moci, dochází k přijetí legislativních opatření, známých jako mechanismus brzd a vyvážení.²⁹ Tento systém dává každé složce legitimní pravomoci dohlížet a do jisté míry kontrolovat zbylé orgány.³⁰ Pro lepší pochopení si uvedeme příklad. Americký prezident (*exekutiva*) může vetovat zákon, který prošel v Kongresu (*legislativa*) zákonodárným procesem. Kongres však může prezidentské veto přehlasovat 2/3 poslanců a senátorů.³¹ Dohledem a částečným omezením ostatních mocí dochází k zamezení ovládnutí celého systému jedním z jeho protagonistů a systém je díky těmto principům vzájemně vyvážen.

3.2.1. Postavení exekutivy

„*Výkonná moc přísluší prezidentu Spojených států*“, který slibuje, „*věrně vykonávat funkci prezidenta a dle svých schopností zachovat, chránit a obhajovat ústavu Spojených států.*“³² Takto stroze definuje prezidentské postavení Ústava Spojených států Amerických.

²⁸ DOČEKALOVÁ, P., K. ŠVEC a J. DANEŠ. *Úvod do politologie*. str. 79–80

²⁹JANDA, K. *Výzva demokracie: systém vlády v USA*. str. 61–63; HLAVÁČEK, P. a P. JUREK. *Politické systémy anglosaských zemí*. str 166

³⁰ HEYWOOD, A. *Politologie*. str. 333

³¹ JANDA, K. *Výzva demokracie: systém vlády v USA*. str.62

³² „The executive Power shall be vested in a President of the United States of America. [...] Before he enter on the Execution of his Office, he shall take the following Oath or Affirmation:—“I do solemnly swear or affirm that I will faithfully execute the Office of President of the United States, and will to the best of my Ability, preserve, protect and defend the Constitution of the United States.”citace z: DIANE Publishing Company, The Constitution of the U.S.A. DIANE Publishing, 1994 ISBN 0788112503. JANDA, K. *Výzva demokracie: systém vlády v USA*. str. 246

Obdobně silné postavení mívají prezidenti i v ostatních státech prezidentského modelu nejen na americkém kontinentě.³³ Takové postavení lze shrnout faktem, že prezident má postavení jako hlava státu, předseda vlády a vrchní velitel ozbrojených sil.³⁴ To znamená, že v těchto zemích neexistuje dualismus v čele exekutivy.³⁵ Díky čemuž má prezident významně silnější postavení než premiér, či prezident v parlamentním systému.

Byť stojí sám prezident na vrcholku exekutivy, nelze tvrdit, že v tomto systému neexistuje úřad vlády. Prezident si totiž určuje členy kabinetu, který má však funkci výhradně poradní.³⁶ Tento fakt vede k absenci důležitých státnických pravomocí kabinetu v porovnání s mocenskými možnostmi vlád jiných systémů.³⁷ Navíc díky loajálnímu postavení kabinetu a možnosti jmenovat osoby do důležitých pozic v exekutivě má prezident možnost vyvažovat moc legislativní a výrazně ovlivňovat chod země.

Přesto exekutivu fakticky nevykonává sám. V praxi to funguje tak, že v rámci výkonné moci figurují nepolitictí úředníci na jedné straně a pracovníci propagující prezidentovi cíle na straně druhé.³⁸ K ovládní složitého úřednického aparátu používá prezident velké množství pracovníků, kteří mu slibují loajalitu za své vysoké státnické postavení. Přestože na první pohled prezident ovládá rozsáhlý aparát, uvědomme si, že v rámci obrovského byrokratického aparátu jmenuje jen malé množství funkcionářů,³⁹ z toho lze vyvodit složitost jeho pozice, která vyvažuje jeho výrazný vliv.

3.2.2. Neodvolatelnost

Důsledné rozdělení složek státní moci, čímž jsou prezidentské systémy význačné, zaručuje mimo jiné i nezávislost jejich jednotlivých částí. V praxi to funguje tak,

³³ NĚMEC, J. a R. BUBEN. *Komparace politických systémů* str. 35 (Argentina), 74 (Bolívie), 107 (Brazílie), 147 (Chile), 182 (Kolumbie), 215 (Mexiko) a 251 (Venezuela); ŠANC, D. a M. ŽENÍŠEK. *Pacifická Asie: z politologické perspektivy*. str. 84–5 (Korejská republika), 139 (Filipíny), 239 (Indonésie)

³⁴ Hlava státu zastupuje stát v zahraničních záležitostech. Předseda vlády stojí v čele výkonného orgánu ministrů, či vedoucích jednotlivých vládních resortů. HLAVÁČEK, P. a P. JUREK. *Politické systémy anglosaských zemí*. str. 168; WILSON, J. Q. *Jak se vládne v USA*. str. 175

³⁵ Naopak v parlamentních a poloprezidentských systémech se o pravomoce „šéfů“ exekutivy dělí prezident s premiérem (předsedou vlády); ŘÍCHOVÁ, B. *Úvod do současné politologie* str. 60–62 a 79

³⁶ JANDA, K. *Výzva demokracie: systém vlády v USA*. str. 254–256, NĚMEC, J. *Komparace politických systémů* str. 36–7, 147, 217, 253; ŠANC, D. a M. ŽENÍŠEK. *Pacifická Asie: z politologické perspektivy*. str. 84, 144 a 241

³⁷ ŘÍCHOVÁ, B. *Úvod do současné politologie* str. 60–79; SARTORI, G. *Srovnávací ústavní inženýrství* str. 97–100

³⁸ Politická a byrokratická rovina se vzájemně propojují v obou porovnávaných systémech.;

HEYWOOD, A. *Politologie*. str. 353

³⁹ Prezident Spojených států jmenuje méně než 2% zaměstnanců jednotlivých ministerstev. Což není dostačující k jejich úplnému ovládní a k fungování dle prezidentovi vůle; WILSON, J. Q. *Jak se vládne v USA*. str. 178

že v prezidentských systémech nemůže Kongres odvolat vůdce exekutivy a naopak.⁴⁰ V jiných systémech může legislativní orgán kontrolovat a mnohdy i usměrňovat práci vlády možným vyslovením nedůvěry, čímž by výkonný orgán „padl“. To však není možné v prezidentských demokraciích ze dvou hlavních důvodů.⁴¹

Zaprvé je prezident volen přímo lidem,⁴² nebo prostřednictvím sboru volitelů, který je typický pro Spojené státy americké.⁴³ Díky takovému volebnímu systému není prezident odpovědný zákonodárnému sboru, ale přímo občanům, což posiluje jeho legitimitu vládnutí. Prezident tak může vystupovat proti zájmům zákonodárců, aniž by se musel obávat případného odvolání z funkce.⁴⁴ Druhý důvod tkví v postavení a pravomocech prezidentova kabinetu. Jeho jednotlivé členy sice musí schválit Kongres, což však není příliš podstatné, protože mají jen minimum důležitých kompetencí. Kabinet má zpravidla pouze roli poradní,⁴⁵ čímž se výrazně liší od úřadu vlády v parlamentních systémech.

Přesto existuje jeden proces, díky kterému lze předčasně ukončit prezidentovo volební období. Tato pravomoc je známa jako impeachment, což lze chápat jako ústavní žalobu podanou dolní komorou Kongresu za vážné protistátní provinění některého předního, státního představitele.⁴⁶ Příkladem může sloužit strohé vymezení možné obžaloby Ústavou Spojených států amerických. Kongres⁴⁷ může vést soudní proces „za velezradu, úplatkářství, zneužití pravomocí, nebo za jiné závažné protistátní provinění.“⁴⁸ K podání žaloby a případnému

⁴⁰ Moc soudní je apolitická, proto kromě prvků brzd a vyvážení nezasahuje do chodu exekutivy a legislativy. Příkladem možného vyvážení je prezidentova pravomoc jmenovat federální soudce. Oproti tomu soudy kontrolují ústavnost, tedy jestli zbylé složky státní moci nejednají protiústavně.

⁴¹SARTORI, G. *Srovnávací ústavní inženýrství* str. 94–100

⁴² Přímá volba prezidenta přímo lidem se uplatňuje ve většině států latinské Ameriky. Příkladem může sloužit volební systém v Argentiny, Bolívie, Kolumbie, nebo v Mexika; NĚMEC, J. a R. BUBEN. *Komparace politických systémů* str. 40, 74, 188, 225

⁴³ JANDA, K. *Výzva demokracie: systém vlády v USA*. str. 60

⁴⁴ MĚŠŤÁNKOVÁ, P., et al. *Latinskoamerické prezidentské systémy*. str. 35

⁴⁵ Kabinet bývá složen z vrchních zástupců jednotlivých resortů, obdobně jako v případě vlády v parlamentním systému. Slouží však prezidentovi výhradně jako poradní sbor; DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra. *Komparace politických systémů*. 71; JANDA, Kenneth. *Výzva demokracie: systém vlády v USA*. str. 256;

⁴⁶ Jde především o soudce, prezidenta, viceprezidenta, senátory, poslance, či jiné vysoké státní úředníky; HLOUŠEK, V., L. KOPEČEK a J. ŠEDO. *Politické systémy*. str. 89

⁴⁷ V případě impeachmentu podává žalobu dolní komora parlamentu. V případě dostatku hlasů přejímá horní komora úlohu soudu. K odhlasování je potřeba kvalifikované většiny přítomných senátorů, což může mít za následek nízký počet odsouzených; JANDA, K. *Výzva demokracie: systém vlády v USA*. str. 216–217; DVOŘÁKOVÁ, V. *Komparace politických systémů* str. 72–74

⁴⁸ „The President, Vice President and all civil Officers of the United States, shall be removed from Office on Impeachment for, and Conviction of, Treason, Bribery, or other high Crimes and Misdemeanors.“ [Ústava, Část II., Oddíl 4.]; DIANE Publishing Company, *The Constitution of the U.S.A* str. 8

odsouzení je však potřeba celkem velké množství hlasů poslanců i senátorů, proto jde především o krajní řešení. Pro lepší představu musím uvést, že za více než 200 let bylo na základě impeachmentu odvoláno v USA pouze osm⁴⁹ osob, z nich ani jedna nezastávala prezidentský úřad. Na základě těchto dat proto lze tvrdit, že jde především o možnou hrozbu, která by měla držet jednání vůdce exekutivy v mezích zákona.

Díky takovému postavení se vrchní představitel exekutivy vesměs nemusí obávat předčasného odvolání, pokud se nedopustí vlastizrady, nebo jiného závažného činu. Na základě této jistoty může prosazovat cíle svých voličů i za předpokladu, že Kongres ovládá opozice. Bohužel tato možnost může mít i negativní dopady na celou společnost. Pokud totiž vzniknou závažné rozpory mezi zákonodárným sborem a prezidentem, které dospějí až do slepé uličky, může dojít k zablokování systému. Kdyby šlo vrchní představitele jedné z mocí odvolat, dala by se situace řešit. To ovšem v prezidentských systémech nelze, proto k případnému odblokování musí dojít vzájemným kompromisem, novými volbami v řádném termínu, nebo vojenským převratem. Nelze opomenout, že poslední možnost stála za pádem mnohých režimů v Jižní a Střední Americe v průběhu dvacátého století.⁵⁰

3.3. Správný počet stran a stranická identita

Prezidentské systémy bývají v mnohých případech dysfunkční, což často vedlo k pádu demokratického uspořádání.⁵¹ Přesto nelze svalovat „vinu“ pouze na samotný systém. Důležitý faktor úspěšného fungování stojí na počtu reálně působících stran. Aby mohl prezident prosazovat své politické cíle, musí zajistit průchod „správných“ návrhů zákonů legislativním procesem. Pokud v Kongresu figurují dvě politické strany, má prezident lepší postavení pro vyjednávání než v případném jednání s více různými útvary. Lépe se totiž získává většina v systému, kde figurují pouze dvě strany než v systému více silných stran. Ve druhém

⁴⁹ Všichni odsouzení byli soudci; FANTUROVÁ, A. *Impeachment jako prvek systému „checks and balances“*. str. 2; KŘTĚNOVÁ, M. *Prezidentský systém Spojených států amerických*. str. 18

⁵⁰Příkladem nám poslouží události z dějin Argentiny. Po smrti prezidenta J. D. Peróna nastoupila na jeho místo viceprezidentka Maria E.M. de Perón, která byla zároveň jeho poslední manželkou. Ta však nezvládala řešit narůstající ekonomické a politické problémy. Následkem neřešení situace se tak stal na jaře 1976 vojenský převrat vedený generálem J. R. Videly. Velmi kruté období vlády vojenské Junty vedlo k ekonomickému pádu země. To spolu s prohranou válkou o Falklandské ostrovy vedlo až k pádu autoritativního režimu a návratu k demokracii; NĚMEC J. a R. BUBEN. *Komparace politických systémů* str.31–32

⁵¹ V Rozmezí mezi lety 1950 a 1990 padlo 24 ze 46 prezidentských demokracií (52%) a 14 z 50 parlamentních demokracií (28%); DOČEKALOVÁ, P., K. ŠVEC aj. DANEŠ. *Úvod do politologie*. str. 130

případě se totiž musí složitými kompromisy zajistit podpora více různých skupin. Bohužel je bipartismus uplatňován pouze v pěti prezidentských republikách.⁵²

Doposud jsem popisoval důsledky vlivu počtu stran v daném systému, ovšem nedošlo k vysvětlení toho, co zásadně ovlivňuje počet politických subjektů ve vrcholné politice. Hlavní vliv na tom totiž má volební systém, který nejčastěji bývá většinový, či poměrný.⁵³ V prvním případě voliči vybírají mezi jednotlivými kandidáty v rámci menších volebních okrsků,⁵⁴ přičemž pro daný okrsek může být zvolen pouze jediný kandidát. Nevýhodou tohoto systému je fakt, že i přes těsný výsledek bere „vítěz vše a zbylí kandidáti nic“. Na základě tohoto fungování volí často občané takové kandidáty, u kterých předpokládají vítězství. Proto zde často funguje omezený počet velkých vlivných stran,⁵⁵ viz USA.

Oproti tomu v poměrném systému hlasují občané v jednotném okrsku najednou pro celé složení daného orgánu. Po sečtení všech hlasů získají politické strany odpovídající počet mandátů, jenž je přímo úměrný procentuálnímu podílu získaných hlasů. Díky tomu mají reálnou šanci ke zvolení i menší strany, které by ve většinovém systému nemusely mít reálnou šanci ke zvolení. Nevýhodou ovšem může být zvolení většího množství různě ideologicky zaměřených subjektů.⁵⁶

S počtem participovaných stran souvisí ještě faktor disciplinace politiků. Ve Spojených státech mají obě politické strany hlavně funkci volební. V jednotlivých regionech totiž proti sobě v jednokolové volbě kandidují samostatní kandidáti. Ti v případě zvolení zastupují zájmy svých voličů na místo ideologických cílů politické strany. Díky tomu může prezident vytvářet aktuální koalice napříč politickým spektrem.⁵⁷ Oproti tomu v mnoha státech Latinské Ameriky fungují silně ideologicky zaměřené strany, přičemž tento stav systém znehybňuje. Prezidenti zde jen obtížně vytvářejí potřebné kongresové koalice,⁵⁸ což v prezidentských státech

⁵² Jde o USA, Venezuelu, Argentinu, Kostariku a Filipíny; tamtéž 130–3; SARTORI, G. *Srovnávací ústavní inženýrství* str. 171–181

⁵³ Pochopitelně se používají i jiné systémy, např. systém tzv. kandidátek. Většinový a proporční varianta je ovšem nejčastějším způsobem volby do vrcholných politických orgánů.

⁵⁴ Počet okrsků je roven počtu mandátů. Občan volí pouze jednoho kandidáta, jež hodlá reprezentovat daný oksek; HEYWOOD, A. *Politologie*. str 151–160

⁵⁵ ŘÍCHOVÁ, B. *Úvod do současné politologie*. str. 151–153; HEYWOOD, A. *Politologie*. str 151–160

⁵⁶ Tamtéž; ŘÍCHOVÁ, B. *Úvod do současné politologie*. str. 151–153

⁵⁷ SARTORI, G. *Srovnávací ústavní inženýrství* str. 100–2; DVOŘÁKOVÁ, V. *Komparace politických systémů*. str.83

⁵⁸ Tamtéž.; SARTORI, G. *Srovnávací ústavní inženýrství* str.101–5; NĚMEC, J. a R. BUBEN. *Komparace politických systémů*; ŘÍCHOVÁ, B. *Úvod do současné politologie* str. 69–73

s bipartijním systémem a méně disciplinovanými politiky jde výrazně lépe. Musíme si však uvědomit, že toto tvrzení neplatí o parlamentních systémech, čemuž se budu věnovat později.

3.4. Silné a slabé stránky systému

Prezidentský model může být v teoretické rovině velmi vhodným státnickým systémem. Bohužel jeho prosazování v praxi nemívá tak pozitivní dopady, jak se teoretikům může zdát. Přesto si teď shrneme jeho pozitivní i negativní stránky. Snad nejsilnější myšlenkou je důsledné rozdělení složek státní moci, které slouží k maximálně možnému rozdělení kompetencí v otázkách tvorby, výkladu a výkonu zákonů. Zároveň se pomocí promyšleného vyvažování zajišťuje legitimní kontrola státních orgánů, jež zamezuje případné nadvládě jedné složky nad ostatními. Pokud však nejsou tyto principy důsledně dodržovány tak k tomu může dojít, a v mnoha případech se tak i stalo.⁵⁹

Jak již bylo řečeno, s výjimkou Spojených států se příliš tento model v praxi neosvědčil. Nebývá to však způsobeno pouze nedůsledným rozdělením mocí, tento systém má totiž silné tendence spadnout do ústavní krize. Může se tak stát důsledkem dvojí legitimacy a velmi omezené možnosti zkrácení mandátů prezidenta, nebo kongresmanů.⁶⁰ Problém legitimacy vychází z principu volby hlavy státu, která je volena stejně jako členové Kongresu, tedy přímo lidem. Proto jednání exekutivy i legislativy může vystupovat jako legitimní, i v okamžiku kdy je protikladně odlišné.

Dopad těchto dvou prvků může ochromit celý systém, pokud nastane nějaká společenská, politická, ekonomická nebo jiná závažná změna, která změní rozpoložení a náladu ve společnosti. Takto výrazné změny mohou zablokovat procesy a vztahy mezi Kongresem a Prezidentem, zejména pokud nemají homogenní politické cíle. Negativním východiskem může být revoluce nebo vojenský převrat, jež by měli za následek pád demokracie⁶¹ Přesto lze nalézt i pozitivní stránky. Nezávislost prezidenta na zákonodárném

⁵⁹ Příkladem může sloužit vojenský převrat v Argentině (viz poznámka 50), nebo v Chile (poznámka 61).

⁶⁰ Vlastně lze zkrátit pouze prezidentský mandát pomocí ústavní žaloby (impeachmentu) viz výše. K tomu však může dojít jen ve výjimečném případě.

⁶¹ Pokud nastane neřešitelný spor mezi Kongresem a Prezidentem, může dojít k legislativnímu řešení novými volbami v řádném termínu. Druhou možností však může být politický převrat, nebo puč silného vůdce. Příkladem nám může sloužit: Vojenský převrat generála Augusta Pinocheta roku 1973 v Chile byl způsobena sociálními, hospodářskými a politickými konflikty, se kterými si prezidentský režim v čele s prezidentem Salvadorem Allendehem nezvládnul poradit. Autoritativní Pinochetův režim se udržel v Chile až do počátku 90. let.; DOČEKALOVÁ, P., K. ŠVEC aj. DANEŠ. *Úvod do politologie*. str. 132; NĚMEC, J. a R. BUBEN. *Komparace politických systémů* str. 143

sboru mu umožňuje prosazovat cíle, bez ohledu na aktuální „náladu“ v Kongresu. I když totiž prosazuje opoziční cíle, nemusí se bát svého případného odvolání, či vyslovení nedůvěry.

Další důležitý faktor prezidentismu stojí na absenci duálního vedení exekutivy. Už ze samotné podstaty to brání rozporům mezi předsedou vlády a vrchním reprezentantem státu. Sjednocení těchto funkcí může být velmi efektivní v případě zvolení schopné osoby. Problém může nastat v okamžiku, kdy překročí své pravomoce, čemuž by však měl bránit ústavní systém, zbylé složky státní moci a tlak ze strany společnosti i médií.

4. PARLAMENTNÍ SYSTÉM

Tato kapitola bude mít velmi podobnou strukturu jako předešlá část. Nejprve zde nastíním lokality, kde se lze s parlamentismem setkat. Následně tento systém rozdělím do kategorizačních skupin dle vztahů moci zákonodárné a výkonné. V další podkapitole se budu zabývat principem sdílení mocí. Zaměřím se především na způsob jmenování a případného rozpuštění exekutivního orgánu, neopomenu však ani možnost vyvolání předčasných parlamentních voleb. Po popsání možných dopadů takového jednání se budu věnovat duálnímu vedení moci výkonné. Upozorním nejen na vznik legitimacy premiéra i hlavy státu, ale i na další důležité faktory. V předposlední části poukážu na vliv stranického systému a na důležitost disciplinovanosti zákonodárců. Na úplném závěru této kapitoly ještě vyzdvihnu silné a slabé stránky tohoto modelu vládnutí.

4.1. Formy a uplatnění parlamentarismu

Počátky parlamentního modelu nalezneme již v 17.století⁶² ve Velké Británii.⁶³ V této době zde docházelo k postupnému slábnutí panovníkovy moci, díky čemuž naopak sílilo postavení premiéra a parlamentu. Díky tomuto vývoji se postupně vytvořil politický systém „moderních“ konstitučních monarchií, jež obdobně fungují i v jiných evropských zemích. Nejde však o jediné možné prostředí, kde se může parlamentní forma uplatňovat. Od vydání francouzské ústavy roku 1875 se totiž tento model poprvé aplikoval i v republikánském prostředí.⁶⁴ V dnešní době tak lze parlamentarismus nalézt v obou prostředí. V různých podobách se tedy vyskytuje v Asii⁶⁵, Austrálii⁶⁶, Americe⁶⁷ a nejvíce pak v Evropě⁶⁸.

⁶² SVATOŇ, J. *Vládní orgán moderního státu*. str. 12–17

⁶³ Britský systém se vyvinul evoluční cestou. Postupně docházelo k přesunu panovníkových pravomocí na premiéra, respektive na kabinet. Aby systém dosáhl dnešní podoby, musel však projít postupnými změnami, především šlo o demokratizaci společnosti, která proběhla v průběhu 19. století; Tamtéž; DVOŘÁKOVÁ, V. *Komparace politických systémů*. str. 98; KLOKOČKA, V. *Ústavní systémy evropských států*. str. 173

⁶⁴ Šlo o období takzvané 3. francouzské republiky (1875–1940); tamtéž str. 188–194; DVOŘÁKOVÁ, V. *Komparace politických systémů*. str. 160–163

⁶⁵ V Asii se uplatňuje hned několik různých forem parlamentarismu. Ten je uplatňován například v Japonsku, Kyrgyzstánu, Indii, nebo v Mongolsku; HORÁK, S. str. 161–162; ŠANC, D. *Pacifická Asie: z politologické perspektivy*. str. 48–49; DVOŘÁKOVÁ, V. *Komparace politických systémů*. str. 43–8

⁶⁶ Mnohé státy bývalého Britského impéria přejaly strukturální formu parlamentarismu, ten se v dnešní době uplatňuje nejen v Australském společenství, nebo na Novém Zélandu; HLAVÁČEK, P. a P. JUREK. *Politické systémy anglosaských zemí*. str. 46 a 144.

⁶⁷ V rámci amerického kontinentu se parlamentní systém uplatňuje pouze v Kanadě a v Belize, tedy v malém státě ve Střední Americe; Tamtéž str. 122; HLOUŠEK, V., L. KOPEČEK. *Politické systémy*. str. 80–85

⁶⁸ V současnosti jde například o: Belgii, Nizozemí, Španělsko, Velkou Británii, Švédsko, Dánsko, Rakousko, Itálii, Německo a mnohé další; KLOKOČKA, V. *Ústavní systémy evropských států*. str. 173–209

Důsledkem takto široké škály zemí vzniká mnoho modifikací tohoto systému. Ten se pochopitelně vytvářel v různém prostředí za rozdílných kulturních, politických, ekonomických, či sociálních podmínek. Proto se jen málokde uplatňuje v „čistě teoretické formě“.⁶⁹ Pro lepší orientaci se v politologické teorii uplatňuje několik kategorizačních principů, na jejichž základě vznikají specifické podskupiny. Roztřídění parlamentních systémů může být zpracováno podle vztahu, který zaujímá exekutiva s legislativou. V druhém případě rozčleňovací princip stojí na vztahu premiéra vůči kabinetu. Třetí možné dělení klasifikuje systémy na základě jejich státní formy.

4.1.1. Parlamentarismy podle vztahu exekutivy s legislativou

V literatuře se lze velmi často setkat s dělením parlamentního modelu na základě vztahu mezi mocí zákonodárnou a výkonnou. Přesněji jde o fakt, jestli je těžiště systému v jednom, či druhém orgánu, a tedy která instituce má dominantnější postavení.⁷⁰ Tato skutečnost má v praxi veliký vliv na fungování vlády, od čehož se odvíjejí podmínky chodu celého systému. Pokud má určující postavení exekutiva, jde o systém premiérský. Naopak jestliže dominuje legislativa, jedná se o systém s převahou zákonodárného sboru. Kromě těchto dvou typů se běžně používá ještě třetí kategorie – systém s rozhodujícím vlivem politických stran.

Pokud ve státním uspořádání převládá kabinet nad parlamentem, nachází se pomyslné těžiště v exekutivním orgánu. Modelovým příkladem takového fungování může sloužit království Velké Británie a Severního Irska, nebo Německá Spolková republika. Oba tyto státy mají rozdílný volební systém, počet reálně funkčních stran, jiný typ hlavy státu, a přesto spadají do stejné kategorie. V obou případech má totiž vláda silnou podporu a legitimní základnu v parlamentu. Silné postavení premiéra je v britském případě zajištěno díky systému dvou silných stran,⁷¹ díky čemuž se vláda obvykle skládá pouze z poslanců jedné vítězné strany. Naproti tomu se v Německu uplatňuje multipartitní systém, přesto zde má kancléř zajištěné

⁶⁹ CABADA, L. a M. KUBÁT. *Úvod do studia politické vědy*. str. 205

⁷⁰Tamtéž str. 206–207; ŘÍCHOVÁ, B. *Úvod do současné politologie*. str.60–62;

⁷¹ Kromě Konzervativní strany (The Conservative and Uniosit Party) a Strany práce (Labour Party) fungují ve Velké Británii i další politické strany, ty však nemají tak silné postavení. Udržení dvou silných stran pomáhá jednokolový většinový systém, kdy mnoho voličů dá hlas jedné ze stran, která má reálnou šanci na vítězství. Viz příloha č.1; DVOŘÁKOVÁ, V. *Komparace politických systémů*. str. 109–115 a 129–130

stabilní postavení.⁷² V tomto případě tomu však napomáhá takzvané konstruktivní vyjádření nedůvěry.⁷³

V politické praxi však můžeme nalézt i případy, kdy má dominantní postavení naopak parlament, ve kterém se nachází ono pomyslné těžiště systému.⁷⁴ V takových případech se totiž může stát, že z různých příčin je vláda „slabá“,⁷⁵ což se projevuje především její vysokou zranitelností. Důsledkem špatně nastavených ústavních podmínek se vládní činnost podmiňuje aktuální situací v parlamentu. Tento neblahý stav může být ještě „podpořen“ nedostatečnými kompetencemi exekutivního orgánu. Kombinace těchto stěžejních faktorů zpravidla vede k celkové nefunkčnosti politického systému. Příkladem může sloužit Francouzská třetí (1871–1940)⁷⁶, nebo čtvrtá (1945–58) republika, které skutečně nepatří mezi příklady funkčního parlamentarismu.

Pokud stojí parlamentní režim na takové „nerovnováze“ sil, může mu pomoci jedno neústavní řešení. Mimo oficiální systém lze vytvořit sekundární orgán, ve kterém vůdci nejsilnějších politických stran jednájí o potřebných záležitostech. Úskalí tohoto řešení spočívá v přesunu exekutivní moci do tohoto nevoleného *společenství* vůdců stran.⁷⁷ *Slabá vláda*

⁷² Není náhodou, že mezi lety (1949–2019) padla v Německé spolkové republice pouze jediná vláda. Jednalo se o sesazení kabinetu kancléře Helmuta Schmidta roku 1862; Tamtéž str. 193 a 230

⁷³ Jde o princip vyslovení nedůvěry vládě parlamentem, kdy poslanci při odhlasování pádu vlády, musí absolutní většinou zvolit i nového kancléře. Tato ztěžující podmínka vede k nižšímu počtu padlých vlád, čímž se stabilizuje celý systém. Tento princip se na základě „německé zkušenosti“ aplikoval i v jiných státech. Na základě Brunclíkovi studie jde o Španělsko, Maďarsko, Slovinsko, Polsko, Belgie, Izrael, Lesotho a Papuo-Novou Guineu; tamtéž str. 193; HEYWOOD, A. *Politologie*. str. 366; BRUNCLÍK, M. *Konstruktivní vyslovení nedůvěry jako nástroj k posílení pozice vlády vůči parlamentu*.

⁷⁴ Tamtéž str. 101–9 a 191–7; ŘÍCHOVÁ, Blanka. Úvod do současné politologie str. 62; SARTORI, Giovanni. *Srovnávací ústavní inženýrství* str. 113–9

⁷⁵ To se projevuje především tím, že vládní kabinet není schopen řídit parlament, protože mu v tom brání samotný ústavní systém. Vládní koalice si totiž nikdy nemohou být jisté podporou legislativního sboru. Kromě toho není vláda jednotná ve svém jednání i vystupování, což bývá v těchto případech způsobené stranickou nedisciplinovaností. Tyto dva problémy znemožňují řešit aktuální problémy. To může mít velmi negativní důsledky na chod státu a případného udržení demokratického režimu; Tamtéž str. 121

⁷⁶ Období takzvané třetí Francouzské republiky je přesným příkladem systému s převahou zákonodárního sboru. Kromě výše zmíněných problémů takové systémy podryvá nedostatečná stranická disciplinovanost poslanců, která je sama o sobě nepřijatelnou pro parlamentní model.; ŘÍCHOVÁ, B. *Úvod do současné politologie* str. 60–62; KLOKOČKA, V. *Ústavní systémy evropských států*. str. 191–192; DVOŘÁKOVÁ, V. *Komparace politických systémů*. str. 160–162

⁷⁷ V případě první republiky československé řešil nestabilní vládní situaci neformální orgán vůdců nejsilnějších politických stran, známý jako Pětka (počet se však postupně měnil dle počtu významných politických aktérů). Tento orgán v případě potřeby suploval nefunkční vládu, případně sloužil pro potřeby zákulisních dohod mezi jednotlivými stranami. Přestože je tato forma vlády (Partitokracie – tedy vláda stran) hodnocena velmi kriticky, musí se uznat, že stabilizovala do jisté míry demokratický systém až do září 1938, kdy první československá republika zanikla.; Tamtéž str. 84–5; Historie. cs: Masaryk a velká pětka. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/208452801400026/>

je tedy podřízená nestabilním dohodám mezi jednotlivými lídry, které musí akceptovat, jestliže chce i nadále vykonávat své kompetence. Popsaný jev nastal například v Československé (1918–38), či Italské (1946–93) republice.⁷⁸ Musím ještě dodat, že takové východisko sice může pomoci systému efektivněji fungovat, nejde však o dlouhodobě vhodné řešení.

4.1.2. Jiná dělení parlamentních systémů

Kromě výše popsaného dělení nám politolog Giovanni Sartori nabízí odlišný klasifikační systém parlamentních režimů. Dle jeho principu nám vznikají jiné tři kategorie podle vztahu premiéra a vládního kabinetu. V prvním případě je předseda vlády v postavení jako první nad nerovnými, ve druhém v postavení prvního mezi nerovnými a ve třetím prvního mezi rovnými.

Pokud stojí premiér v pozici prvního nad nerovnými, nachází se v poměrně stabilní situaci. Je totiž vrchním představitelem moci výkonné i stranickým vůdcem dominantní strany parlamentu. Dle svého uvážení může jmenovat a odvolávat členy kabinetu a zároveň koriguje, jakožto lídr nejsilnější strany, práci zákonodárnyho sboru. Ve druhém případě, kdy má předseda vlády postavení prvního mezi nerovnými, má premiér jen o něco slabší postavení. Nemusí být oficiálním vůdcem dominantní strany, přesto má dostatečně silné postavení, protože může měnit složení kabinetu a sám zůstat v jeho čele. Ve třetí kategorii zastává předseda rovné postavení se svým sborem. To znamená, že musí akceptovat složení vlády, jež mu je z části vnuceno koalicí a v případě pádu vlády končí i jeho mandát.⁷⁹

Kromě tohoto dělení se často setkáváme i s klasifikací podle formy vlády, přesněji podle titulárního postavení hlavy státu. Na základě tohoto dělení rozlišujeme parlamentní republiky a monarchie. V obou případech mívá hlava státu velmi omezené pravomoce, tomu se ovšem budu věnovat v podkapitole *duální exekutiva*. Tímto dodatkem ukončím rozřídění parlamentních systémů. V následující podkapitole se zaměřím na obecné vztahy mezi mocí zákonodárnou a výkonnou.

⁷⁸ ŘÍCHOVÁ, B. *Západoevropské politické systémy*. str. 61–86; HLOUŠEK, V., L. KOPEČEK a J. ŠEDO. *Politické systémy*. str. 82–85

⁷⁹ CABADA, KUBÁT. *Úvod do studia politické vědy*. str. 206–207; HEYWOOD, A. *Politologie*. str. 361–362

4.2. Sdílení moci

Jak již bylo naznačeno, tak v tomto modelu nelze hovořit o striktním oddělení legislativy od exekutivy. Princip rozdělení moci je zde samozřejmě zachován, ovšem ne v takovém rozsahu jako v prezidentském modelu.⁸⁰ Legitimita moci výkonné totiž nepřichází přímo z lidu, což se může na první pohled jevit jako významné negativum. Tak jednoduché to však není, oprávněnost vlády jednat totiž vychází z lidem voleného parlamentu, což může vést například k větší efektivitě obou orgánů.⁸¹

První úkol nově zvoleného zákonodárského sboru, často dolní komory, spočívá ve vytvoření exekutivního orgánu.⁸² Z pravidla je pověřen k sestavení vlády předseda vítězné strany. V okamžiku kdy obsadí pozice jednotlivých ministrů, předstoupí s personálním návrhem před parlament. Ten následně provede hlasování o důvěře. Vláda získá oprávnění k výkonu funkce, jestliže jí podpoří nadpoloviční většina poslanců.⁸³ Ovšem i po zvolení musí premiérův⁸⁴ kabinet nadále spolupracovat se zákonodárným sborem. Ten totiž může kdykoliv obnovit hlasování o důvěře a pokud by si kabinet neudržel dostatečnou podporu, došlo by k pádu celé vlády.⁸⁵ Takový vztah může mít pozitivní i negativní dopady, kterým se nyní budu podrobněji věnovat.

Pokud získá vláda v zákonodárném sboru dostatečně silnou a stabilní podporu, může jednat velmi akceschopně. Díky dostatečnému počtu zákonodárců může kabinet počítat s prosazením návrhů, které na základě legislativní iniciativy vznese. Takto efektivně může

⁸⁰ ŘÍCHOVÁ, B. *Úvod do současné politologie*. str. 60–67

⁸¹ Hovoříme tedy o takzvané sdílené legitimitě; Tamtéž; KLOKOČKA, V. *Ústavní systémy evropských států* str. 171–173; SARTORI, G. *Srovnávací ústavní inženýrství* str. 110

⁸² Vládní kabinet potřebuje ke svému fungování podporu minimálně relativní většiny zákonodárců. Vláda však může vzniknout na základě dvou rozdílných principů. V některých státech se uplatňuje takzvaný pozitivní a v jiných negativní parlamentarismus. V prvním případě, jež je častější, musí vláda získat většinovou podporu zákonodárců před oficiálním svěřením exekutivních pravomocí. Ve druhé možnosti má kabinet jednodušší postavení, stačí mu totiž aby opozice nezastávala většinové postavení, přičemž nemusí mít výslovnou podporu zákonodárců. Tato varianta je typická pro Velkou Británii, státy které přijali její politický systém (Kanada, Austrálie a další) případně pro Skandinávské země. V obou případech však končí vládní mandát, pokud dojde k vyslovení nedůvěry většiny poslanců v průběhu výkonu mandátu. Zásadní rozdíl tohoto rozdělení stojí na hlasování o svěření důvěry při vstupu do funkce. Takové hlasování může být stěžejním prvkem při roztříštěné politické situaci, kdy mohou vládnout menšinové vlády. Případně při nástupu kabinetu, po pádu předešlého, jež může mít problém získat většinovou podporu. -BRUNCLÍK, M. *Negativní parlamentarismus*.

⁸³ To se neděje v případech, kde se uplatňuje takzvaný negativní parlamentarismus. Zde začne mandát vlády, aniž by došlo k hlasování o důvěře (viz poznámka 82); Tamtéž

⁸⁴ Případně Kancléř, nebo ministerský předseda.

⁸⁵ KLOKOČKA, V. *Ústavní systémy evropských států* str. 171–3; HLOUŠEK, V., L. KOPEČEK a J. ŠEDO. *Politické systémy*. 82; CABADA, L. *Úvod do studia politické vědy*. Str. 204–206

exekutiva pracovat po dobu, kdy má zajištěnou důvěru parlamentu. Naopak parlament má funkci kontroly kabinetu a možnost ho skoro kdykoliv rozpustit.⁸⁶ Vyslovení nedůvěry slouží k sesazení vlády, jež není schopná řešit aktuální politickou situaci. Zároveň jde o brzdicí mechanismus zabraňující případné usurpaci moci. Bohužel z dlouhodobého hlediska nebývá časté měnění vlád příliš dobrým řešením.⁸⁷ Pokud se totiž vlády střídají příliš často, mohou ztrácet potřebnou akceschopnost, což, jak jsem popsal výše, podkopává celý systém.⁸⁸

Možnost odvolání vlády není jediným prostředkem, jímž lze řešit krizové situace. V některých parlamentních demokraciích totiž lze předčasně ukončit i mandát zákonodárneho sboru.⁸⁹ Tato možnost je však uplatňovaná v mnoha různých formách. Ve většině případů má pravomoc rozpustit parlament hlava státu na žádost premiéra⁹⁰, či parlamentu⁹¹. Existují však i případy, kdy funkční období legislativního sboru zkrátit nelze. Nastává však otázka, jestli takové neumožnění není spíše ke škodě než k užitku. Někdy prostě vypsání předčasných voleb

⁸⁶ Případná omezení se liší případem od případu.

⁸⁷ Nemusí tomu tak však být ve všech případech. Například v Itálii se mezi lety 1945–2001 vystříдалo přibližně 60 vlád. Zde však šlo většinou pouze o personální změny v čele jednotlivých ministerstev. Ve většině případech se totiž nejednalo o výrazné politické změny; HEYWOOD, A. *Politologie*. str. 332

⁸⁸ Příkladem nám může posloužit období takzvané 4. Francouzské republiky (1945–58), jež je hodnoceno jako nefunkční. Zde se během těchto třinácti let vystříдалo více než 20 vlád, z nichž ani jedna neměla dostatečně stabilní podporu legislativního orgánu. Ústavní systém mohl v roce 1958 vyústit až v občanskou válku. Naštěstí se podařilo nalézt vhodného kandidáta na místo ministerského předsedy (Charles de Gaulle) jež napomohl systém přetvořit na lépe fungující 5. republiku (poloprezidentský systém). HEYWOOD, A. *Politologie*. str. 332; DVOŘÁKOVÁ, V. *Komparace politických systémů*. str. 160–167

⁸⁹ Ve dvoukomorových parlamentech se to týká té komory, která má pravomoc nevyslovit důvěru kabinetu.

⁹⁰ Ministerský předseda má tuto kompetenci například v Dánsku, Kanadě a ve Velké Británii. V případě Velké Británie není stanovena přesná délka volebního období dolní sněmovny parlamentu (House of Commons), respektive je daná „pouze“ maximální délka pěti let. Rozhodnutí ohledně vypsání nových voleb zde přísluší výhradně ministerskému předsedovi, na jehož žádost tak učiní hlava státu. Tento systém se uplatňuje i v dalších státech, kde je panovníkem britská královna (případně král). Obdobné fungování lze nalézt i v dalších zemích, například v Dánsku. Tam premiérovi situaci ztěžuje multipartitní systém. Dánský předseda musí totiž spolupracovat s ostatními koaličními partnery.; DVOŘÁKOVÁ, V. *Komparace politických systémů*. str. 101–109; HLAVÁČEK, P. a P. JUREK. *Politické systémy anglosaských zemí*. str. 117–139; MAYEROVÁ, C. *Komparativní politika Skandinávie a Středomoří*. str. 31–33

⁹¹ V jiných případech má samotný parlament pravomoc hlasovat o sebe rozpuštění a vyvolání předčasných voleb. Většinou dochází k tomuto kroku, pokud není parlament schopen dát vládě dostatečnou důvěru. Tuto pravomoc má zákonodárny sbor například v Polské, Slovenské, Rakouské, či České republice; VEČEŘA, Z. *Předčasně rozpouštění parlamentů a český případ*. str. 32–40 a 47; CABADA, L. *Nové demokracie střední a východní Evropy*. str. 17–19 a 49–51; ŘÍCHOVÁ, B. *Západoevropské politické systémy*. str. 183; Ústava České republiky [online]. [cit. 2019-09-07]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-1#hlava2>

může pomoci v řešení složité politické situace. V každém případě takové řešení neumožňuje například ústava Norského království.⁹²

Častá obměna „slabých“ vlád, nebo parlamentů může ovšem mít i negativní dopady. Pokud se totiž dlouhodobě nedaří akceschopně vládnout a účinně řešit společenské problémy, vzrůstá riziko sílícího vlivu populistických stran. Tyto politické subjekty přicházejí se zdánlivě snadným řešením složité situace. Bohužel v mnoha případech jde pouze o předvolební sliby směřované k voličům, poněvadž v případě zvolení nejsou schopny situaci adekvátně vyřešit. Pokud takové strany získají dostatečně silné postavení, tak však mohou usilovat o nastolení totality.⁹³ Tomuto dopadu ale mohou zabránit samotní občané. Stačí když nebudou takové strany volit. Samozřejmě nejde pouze o problém parlamentních režimů, populisté mohou získat silné postavení i v jiných systémech.⁹⁴

4.2.1. Duální exekutiva

Samotný vztah mezi legislativou a exekutivou není jediným důležitým prvkem tohoto modelu vládnutí. Dalším důležitým rysem je samotné složení moci výkonné. Zde totiž nelze hovořit o jediné osobě, která stojí na jejím vrcholu. V rámci parlamentního systému se totiž uplatňuje takzvané duální vedení exekutivy.⁹⁵ Na jedné straně stojí hlava státu a na druhé premiér. Každý z nich má své specifické pravomoci, poslání i legitimitu.

Hlava státu má především reprezentativní a ceremoniální poslání. Úloha tohoto vrchního představitele spočívá hlavně v zastupování státu ve vnitřních a zahraničních záležitostech. Především jde o přijímání diplomatů, pořádání státních návštěv či účasti na významných veřejných akcích. Kromě zastupování státu mívá i různé formální pravomoci. Mezi ně patří například postavení vrchního velitele ozbrojených sil, právo veta v rámci legislativního procesu, jmenování vlády či vypsání nových voleb. V posledních dvou

⁹² Zároveň jde o nejstarší dosud platnou Ústavu v Evropě a druhou nejstarší na světě; MAYEROVÁ, C. *Komparativní politika Skandinávie a Středomoří*. str. 33–35; The Constitution of the U.S.A. [online]. [cit. 2019-02-26]. Dostupné z: <https://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=false&doc=9&page=transcript/>

⁹³ BRUNCLÍK, M. *Konstruktivní vyslovení nedůvěry jako nástroj k posílení pozice vlády vůči parlamentu*.

⁹⁴ Vzestup NSDAP (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei) ve 30. letech 20. století přetvořil Výmarskou republiku (Poloprezidentský systém) na totalitní, nacistickou Třetí říši. Vzestup této strany byl možný díky relativně snadnému řešení hospodářské krize, kterou voličům nastínil Adolf Hitler; DVOŘÁKOVÁ, V. *Komparace politických systémů*. str.189–190

⁹⁵ Stejně tomu je v poloprezidentském systému, který se však od parlamentního zásadně liší. Rozdíl se nachází například v postavení prezidenta. Ten má v tomto systému výrazně silnější postavení. ŘÍCHOVÁ, B. *Úvod do současné politikologie*. str. 79–82; SARTORI, G. *Srovnávací ústavní inženýrství*. str. 128–44

případech však jde většinou o pouhou formalitu. Reálně o tom rozhoduje parlament, nebo ministerský předseda, jak jsem popsal výše.

Oprávnění hlavy státu vládnout může vycházet buď z parlamentu, nebo na základě tradice. Parlamentní systém totiž funguje jak v konstitučních monarchiích⁹⁶, tak v republikánském zřízení⁹⁷. V prvním případě má funkci reprezentanta král⁹⁸ a jeho legitimita vychází z historické tradice, kdy na trůn usedá nejstarší osoba královského rodu. Naopak v čele republik stojí volený prezident⁹⁹, jehož oprávněnost k výkonu funkce vychází ze zákonodárního sboru. Prezidenta totiž běžně volí členové parlamentu, proto taky lze o jeho legitimitě hovořit jako o zprostředkované. Nelze si nevšimnout, že ani v jednom případě není hlava státu volena lidem. Proto taky není zapotřebí, aby vlastnila silné exekutivní pravomoci. Naopak se předpokládá její omezené postavení, jež bude pomáhat parlamentu a vládě ve vzájemné spolupráci,¹⁰⁰ a nikoli vedení a zásadního ovlivňování politické scény, jako tomu bývá v prezidentské systému.

Oproti vrchnímu reprezentantovi bývá postavení premiéra podobné v obou případech. Samozřejmě se rozsah jeho povinností různí případem od případu,¹⁰¹ viz *rozdělení systémů v podkapitole Formy a uplatnění parlamentarismu*. Hlavní úkol ministerského předsedy spočívá v sestavení a následném vedení vlády. Tento kabinet se většinou skládá ze členů parlamentu, kterému *de facto* podléhá. Přesto reálně disponuje mocí výkonnou. Hlava státu sice formálně vystupuje jako vůdce, ale faktické exekutivní kroky, ať politické či byrokratické, řídí právě premiér společně s ministry.

Možným důsledkem jmenování vlád, tedy nikoliv jejich volby, může vést k omezení její legitimacy v případě politické krize. Oprávněnost exekutivního orgánu totiž přímo vychází ze zákonodárního sboru. Tento fakt může diskreditovat vládní jednání v očích veřejnosti,

⁹⁶ Jde například o Britské, Španělské, Nizozemské, Belgické, Švédské, Norské, nebo Dánské království.

⁹⁷ Příkladem může sloužit Německá, Rakouská, Slovenská, Polska, nebo Italská republika.

⁹⁸ Pochopitelně lze v současné době nalézt konstituční monarchie, v jejichž čele stojí žena. Příkladem může sloužit britská královna Alžběta II., nebo Markéta II královna dánská. Pro zjednodušení popisu systémů, v rámci této práce však používám pouze mužský rod. Není tomu však v důsledku genderových stereotypů, nýbrž z důvodů lepší přehlednosti a plynulosti textu.

⁹⁹ V případě republik lze nalézt větší množství aktuálních příkladů, kdy došlo ke zvolení ženy na pozici hlavy státu. Slovensko nyní reprezentuje Zuzana Čaputová, Chorvatsko Kolinda Grabarová-Kitarovićová a Estonsko Kersti Kaljulaidová. V blízké minulosti stála v čele Finska Tarja Kaarina Halonenová (2000–2012) a v čele Irské republiky stály Mary Robinsonová (1990–1997) a Mary Patricia McAleeseová (1997–2011).

¹⁰⁰ KLOKOČKA, V. *Ústavní systémy evropských států* str. 172

¹⁰¹ Viz Sartoriovo dělení (poznámka č. 60); SARTORI, G. *Srovnávací ústavní inženýrství* str. 111–3

pokud dojde k ideologickému rozštěpení politické scény. I přes takové riziko zajišťuje tento legitimní princip určitou úroveň vzájemné rovnováhy a vyvážení obou mocí, což napomáhá k flexibilitě celého systému.¹⁰² Navíc nelze opomenout, že to vede oba orgány ke vzájemné spolupráci.

Přesto může mít jmenování premiéra neblahý dopad na legitimitu vládnutí. V multipartitních parlamentních systémech je totiž možné sestavit vládu bez strany, která vyhrála parlamentní volby. Tento jev není příliš častý, přesto může k vyřazení vítěze dojít. Premiérem totiž lze jmenovat představitele nevíťezné strany, jež zvládne sestavit koalici bez nejsilnější partaje. Příkladem z českého prostředí nám poslouží vláda Petra Nečase z let 2010–2013, kdy se stal premiérem lídr druhé nejsilnější strany a ve vládě nebyl zastoupen jediný poslanec vítězné strany.¹⁰³

4.3. Politické strany – počet, disciplína

I když není vláda volená, mohou voliči složení do jisté míry ovlivnit během parlamentních voleb. Předseda vítězné strany totiž zpravidla bývá pověřen sestavením vlády. V bipartijních systémech tak volič zvolením jedné strany *de facto* volí i osobu premiéra. Tento princip ovšem nemusí platit v multipartitních případech. Volič zde nemá jistotu, že i v případě vítězství jeho strany dostane lídr možnost sestavit vládu. Vítězná strana nemusí mít dostatečně silné postavení, proto v důsledku koaličních jednání může dojít ke jmenování jiné osoby na pozici ministerského předsedy. Přesto lze tvrdit, že do jisté míry mohou občané ovlivnit personální obsazení členů kabinetu i funkce premiéra.¹⁰⁴

Další důležitý faktor ovlivňující efektivitu vládnutí spočívá v míře disciplinovanosti poslanců. Exekutivě v prezidentském systému do určité míry pomáhá stranická neukázněnost zákonodárců, to ovšem neplatí v parlamentním uskupení. Zde je naopak takové jednání nepřijatelné. Vláda totiž může adekvátně vykonávat svoji práci pouze pokud má

¹⁰² KLOKOČKA, V. *Ústavní systémy evropských států* str. 172; HLOUŠEK, V. *Politické systémy*. str. 82

¹⁰³ V této době patřila Česká republika nezpochybně ještě mezi parlamentní systémy. Výsledek voleb do poslanecké sněmovny (2010) byl následný: ČSSD 22,08 %, ODS 20,22 %, TOP 09 16,70 %, KSČM 11,27 %, VV 10,88 %. I přes těsné vítězství ČSSD, se stal premiérem lídr ODS Petr Nečas. Vládní koalice byla složena z ODS, TOP 09 a VV, takže bez účasti vítězné strany; HLOUŠEK, V., L. KOPEČEK a J. ŠEDO. *Politické systémy*. str. 123; ČSÚ: *Výsledky voleb do PSP 2010*: Dostupné z: <https://www.volby.cz/pls/ps2010/ps2?xjazyk=CZ>; *Členové vlády ČR*: Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2010-cr/petr-necas/prehled-byvalych-clenu-vlady-petra-necase-96390/>

¹⁰⁴ Členové kabinetu bývají jmenováni nejčastěji ze členů vítězné, či koaliční strany. A postavení stran přímo úměrně vychází z výsledků voleb; SARTORI, G. *Srovnávací ústavní inženýrství* str. 115

podporu v parlamentu. Tato podpora se projevuje především během hlasování v rámci legislativního procesu. Aby mohla vláda aplikovat exekutivní opatření, potřebuje prosazení svých návrhů na poli zákonodárského sboru. K tomu je však nezbytné, aby poslanci vládní strany, případně koalice, jednomyslně prosazovali vládní návrhy.¹⁰⁵ Pokud by se ovšem poslanci nedrželi stranických závazků a nepodporovali v dostatečné míře koaliční návrhy, přišla by vláda o legální prostředek k výkonu své práce. To by pak vedlo k zabrzdění celého systému.

4.4. Silné a slabé stránky

Jednou z největších výhod parlamentního systému je nastavení pravidel k úspěšnému řešení aktuálních společenských problémů. Díky možnosti jmenování nové vlády, případně vypsaní předčasných parlamentních voleb, lze flexibilně obměnit vrchní státní představitele. Další výhodou plynoucí ze sdílení moci je, že pomáhá snížit riziko usurpace moci. A to proto, že vládu neustále kontroluje opozice. Respektive opozice vládních stran může vyvolat v parlamentu hlasování o nedůvěře vládě, pokud by exekutiva jednala nad rámec svých pravomocí. V případě nedostatečného počtu opozičních zákonodárců mohou alespoň na dané problémy upozorňovat, což může taktéž vést k řešení.

Bohužel tento princip rozložení sil může mít i negativní dopady. Především pokud není stabilní politická scéna a dochází k častým obměnám vlád. V takových případech se celý systém stává neakceschopným. Dalším následkem může být posílení vlivu antisystémových¹⁰⁶ či populistických stran. Pokud nastane taková situace, může dojít k pádu demokratického uspořádání, případně k jeho omezení.¹⁰⁷ Musíme si ovšem uvědomit, že tato situace nemusí být automatickým důsledkem často se měnících vlád.¹⁰⁸ Přesto na tuto hrozbu nelze zapomínat.

¹⁰⁵ Obdobnou podporu potřebuje pro svoji práci i opozice. Tamtéž str. 190–195

¹⁰⁶ Cíle antiústavních stran nabourávají principy každého režimu. Tyto politické subjekty totiž zpravidla prosazují odlišné ideje a hodnoty. Snahou však není obměna vlády, nýbrž změna celého politického systému, jež stojí na neprosto jiné, nedemokratické ideologii. Pokud tedy získají takové strany přílišnou podporu, s největší pravděpodobností následuje pád režimu a nástup jiné formy vlády. Příkladem může sloužit československý politický převrat z února 1948, kdy se vlády chopila komunistická strana; KUBÁT, M. *Teorie antisystémové strany*.

¹⁰⁷ viz poznámka č. 94

¹⁰⁸ viz poznámka č.87

Další negativní situace může nastat, pokud přestanou být poslanci parlamentních stran disciplinováni. V takovém případě vzrůstá pravděpodobnost případného zablokování celého systému. Naštěstí díky již zmíněné flexibilitě lze i takový problém řešit rozpuštěním vlády, případně i parlamentu. Druhým potenciálním úskalím, způsobeným politickými stranami, může být nadměrné roztříštění politické scény. K tomu dojde, pokud se do parlamentu dostane velké množství ideově rozličných stran, které nezvládnou zajistit dostatečně početnou a stabilní koalici. V takovém případě je velmi obtížné prosadit jakýkoliv návrh legislativním procesem. I v tomto případě mohou pomoci předčasné volby, úskalí tohoto řešení jsem však vysvětlil výše. Případně lze situaci řešit nalezením vyjednávacího kompromisu mezi hlavními aktéry.

5. KOMPARACE SYSTÉMŮ

V této kapitole porovnám oba modely a vyzdvihnu jejich silné a slabé stránky. V první řadě se pokusím vysvětlit důvod, proč se v průběhu 18. a 19. století vyvinuly dva rozdílné demokratické systémy. Hlavní důraz budu klást na geograficko-historické podmínky, které zapříčinily v jednom případě sdílení exekutivy a ve druhém její striktní oddělení od legislativy. Po popsání příčin se zaměřím na ony dva rozdílné vztahy mezi mocí výkonnou a zákonodárnou. Ve třetí části této kapitoly vysvětlím, v čem tkví flexibilita parlamentního modelu a v čem naopak rigidita modelu prezidentského. Obě vlastnosti mají pozitivní dopady, které umožňují systému fungovat, bohužel lze spatřovat i negativa, a ta mohou mít pro systém destruktivní účinky. Po upozornění na možné důsledky si polořím otázku, která završí tuto práci: „Lze rozhodnou, který model vládnutí je lepší?“

5.1. Rozdílný vývoj

Rozdílnost obou modelů musí být po přečtení předchozího textu zřejmá. Hloubavý čtenář však může polořit otázku: Proč se vyvinuly takto rozdílné modely vládnutí, když oba stojí na podobném základu? Rozdílný vývoj demokratické formy moderního státu podmiňovaly rozdílné historické, geografické, sociální a mocenské faktory. Prezidentismus se vyvinul na americkém kontinentě, oproti tomu parlamentarismus na evropském. Už jen tento základní rozdíl by mohl stačit k vysvětlení, přesto se na to podívám trochu podrobněji.

Prezidentská demokracie se bezpochyby pojí se Spojenými státy americkými. Vznikla zde a následně poslouřila jako vzor dalřím státům, především na Novém kontinentě. Počátek tohoto systému tedy lze nalézt ve druhé polovině 18. století, kdy se ze severoamerických britských kolonií stal nezávislý stát.¹⁰⁹ Změny z imperiální správy v republikánskou samosprávu proběhly v relativně krátkém období, takřka revoluční cestou. Není řádným tajemstvím, že v obdobích revolucí dochází k velikým změnám, jeř nadneseně probíhají ze dne na den. Proto mohl daleko od domovské Evropy vzniknout systém, který svým ústavním složením neodpovídal doposud používaným strukturám.¹¹⁰

¹⁰⁹ JANDA, K. *Výzva demokracie: systém vlády v USA*. str 54–60; HLAVÁČEK, P. a P. JUREK. *Politické systémy anglosaských zemí*. str 163–5

¹¹⁰ Mohlo dojít k prosazení myřlenek takřka striktního oddělení exekutivy od legislativy. Těř mohl vzniknout úřad pravidelně voleného prezidenta, jehoř postavení nebylo vázáno na volený zákonodárný sbor; HLOUŠEK, V., L. KOPEČEK a J. ŠEDO. *Politické systémy*. str. 88–91

Samozřejmě i v Evropě proběhly v této době revoluce, jež otráslы zajetými pořádky. Přesto se v tomto období formou náhlých změn nepodařilo vytvořit dlouhodobě fungující demokratický systém.¹¹¹ Ten zde postupem času vznikl, nikoliv však převrácením stávajících poměrů, nýbrž postupnými, evolučními opatřeními. Počátky parlamentní monarchie lze nalézt ve Velké Británii. Zde se pozvolnými opatřeními vytvořil systém konstituční monarchie, tak jak ji známe dnes.¹¹² Odlišná situace nastala ve Francii. Zde sice proběhlo od konce 18. století několik politických převratů, přesto se zde podařilo vytvořit dlouhodoběji udržitelnou republiku až v poslední čtvrtině 19. století.¹¹³

Příklady těchto třech států nám ukazují vliv prostředí na nově vznikající státní útvary. Pokud se někde dlouhodobě uplatňuje absolutní monarchie, tak lze předpokládat, že její přetvoření v demokratické uspořádání bude potřebovat dostatek času. Oproti tomu v lokalitách, kde nemá taková vláda dlouhodobou tradici, se lépe daří změnám většího rozsahu. To je jeden z důvodů, proč se v 18. a 19. století v evropském prostředí vyvinuly systémy parlamentního a v americkém prezidentského typu.¹¹⁴

5.2. Postavení a vztah legislativy s exekutivou

Výše popsané podmínky vedly k vytvoření dvou odlišných modelů. Hlavní rozdíl, jak již víme, spočívá v jiném vztahu moci zákonodárné a výkonné. V obou případech máme lidem volený zákonodárný sbor, jehož posláním je vytvářet a upravovat zákony. Pochopitelně se liší v jednotlivých státech volební systém, podstata však zůstává ve většině dnešních demokratických zřízení stejná. Lid volí členy parlamentu, či kongresu, který projednává

¹¹¹ Nelze opomenout Velkou francouzskou revoluci, která vedla ke svržení monarchie a veřejné popravě francouzského krále Ludvíka XVI. V následujících dekádách došlo k několika dalším převratům a následným pokusům o nastolení republiky. Všechny tyto režimy však neměly příliš dlouhou životnost. Teprve v 70. letech 19. století se podařilo vytvořit III. francouzskou republiku, která přežila až do počátku 40. let 20. století; DVOŘÁKOVÁ, V. *Komparace politických systémů*. str. 156–162

¹¹² Ve Velké Británii postupně dochází v průběhu 18. století k posilování role parlamentu, vlády a ministerského předsedy. Přibývání jejich pravomocí přímo vede k oslabení moci, dříve autonomního panovníka, z něhož se nakonec stane státník, jehož hlavním úkolem je reprezentace státu. Obdobnou situace lze spatřovat i v dalších evropských monarchiích; HLOUŠEK, V., L. KOPEČEK a J. ŠEDO. *Politické systémy* str. 80

¹¹³ DVOŘÁKOVÁ, V. *Komparace politických systémů*. str. 156–162

¹¹⁴ Dalším důvodem je bezpochyby politický vliv USA na americkém kontinentě a imperiální vliv Francie a Velké Británie v Evropě i v ostatních koloniálních lokalitách.; KOUBA, Karel. Prezidentské, poloprezidentské a parlamentní systémy demokracie; HLOUŠEK, KOPEČEK, ŠEDO. *Politické systémy* str. 88; KLOKOČKA, V. *Ústavní systémy evropských států* str.158–95

především novelty zákonů a zaujímá určité postavení k moci výkonné. A právě v tomto vztahu vidím nejpodstatnější rozdíl obou modelů.

V parlamentarismu se postavení vrchních představitelů exekutivy úzce pojí s legislativou, respektive postavení prezidenta (*in případě republiky*), premiéra i celé vlády přímo vychází ze složení zákonodárského sboru. O některých případech dokonce lze tvrdit, že předvolební kampaň zákonodárců, je zároveň kampaní budoucích členů vlády. Politické strany totiž často voličům předkládají kromě své politické strategie i cíle, které chtějí prosadit v jednotlivých vládních resortech. Takové sliby nemusejí vyjít naprázdno, pokud ona strana získá dostatečně silné postavení v parlamentu, díky kterému bude moci získat i určitý počet ministerských resortů ve vládě, nebo dokonce pozici premiéra. Navíc tyto strany mohou během voleb představit i svého kandidáta na prezidenta (*opět pokud jde o republiku*), pro něhož budou jejich zákonodárci hlasovat v následující prezidentské volbě.¹¹⁵ Díky takové provázanosti lze předpokládat větší míru spolupráce obou mocí, na nichž tento systém stojí.¹¹⁶

Jiné a výrazně silnější postavení má moc výkonná v prezidentském modelu. Zde díky samostatné volbě a propojení funkcí hlavy státu s předsedou vlády funguje pozice prezidenta, který řídí exekutivu nezávisle na legislativní moci. Na rozdíl od vrchních exekutivních představitelů v parlamentních demokraciích tak může činit na základě svého legitimního postavení. Pokud se totiž prezident volí přímo lidem, nebo oním lidem zprostředkovaně¹¹⁷, tak nemusí své oprávnění k výkonu moci odvozovat od zákonodárského sboru.¹¹⁸ Díky tomu může prosazovat svoji politiku, aniž by se musel obávat svého odvolání, či vyslovení nedůvěry.

¹¹⁵ Musím podotknout, že v tomto bodě se od března 2012, kdy došlo k přijetí ústavního zákona č. 71/2012 Sb., Změnil způsob volby prezidenta České republiky. Tím se český systém odchýlil od parlamentního modelu. Od tohoto roku totiž není prezident volen zákonodárským sborem, nýbrž přímo lidem, čímž se český systém blíží poloprezidentskému modelu vládnutí. Nelze však tvrdit, že by náš politický systém byl poloprezidentský, protože mu chybí další důležité prvky tohoto systému. Český prezident nemá například tak rozsáhlé pravomoci, jaké by měl mít v poloprezidentském systému. Naopak jeho kompetence jsou v podobném skromnějším rozsahu, jaké „dává“ model parlamentní; HLOUŠEK, V., L. KOPEČEK a J. ŠEDO. *Politické systémy*. str. 96; Ústavní zákon č. 71/2012 Sb. [online]. [cit. 2019-10-31]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-71>; JUST, P. aj. CHARVÁT. *Cesta k přímé volbě prezidenta na Slovensku a v České republice* str. 11–25

¹¹⁶ SARTORI, G. *Srovnávací ústavní inženýrství* str. 110–113

¹¹⁷ V modelovém prezidentismu, tedy v USA, není prezident volen přímo lidem, přesto lid volí takzvaný sbor volitelů, jehož úkolem je „pouze“ zvolit prezidenta a viceprezidenta; JANDA, Kenneth. *Výzva demokracie: systém vlády v USA*. str. 60, 184 a 252; WILSON, J. Q. *Jak se vládne v USA*. str. 98–113 a 168–175

¹¹⁸ V parlamentarismu se zodpovídá prezident i premiér zákonodárskému sboru a až zprostředkovaně lidu. Je tomu kvůli faktu, že lid volí legislativní orgán, ze kterého se teprve následně vytvoří orgán exekutivní. Jiná situace ovšem nastává v systémech, kde lid přímo volí vedení exekutivy. V těchto případech se exekutiva zodpovídá lidu, díky kterému došlo k jejímu zvolení a díky němuž může dojít i ke zvolení v následujícím volebním období; HLOUŠEK, V., L. KOPEČEK a J. ŠEDO. *Politické systémy* str. 82–85

Toto výrazně nezávislejší postavení hlavy státu jí dovoluje jednat i v případech, kdy není kongres ideově jednotný.

V jednom modelu se tedy uplatňuje princip takzvaně sdílených mocí a ve druhém se naopak více dbá na ideu jejich striktního oddělení. V obou případech lze nalézt pozitivní i negativní stránky této systémové strategie. Je potřeba si však uvědomit, že oba systémy mohou za určitých podmínek buď prosperovat, nebo naopak znevažovat politické společenství daného státu. Těmto dopadům se budu věnovat v následující podkapitole.

5.3. Flexibilita vs. rigidita

Parlamentní model se vyznačuje jistou flexibilitou. Onou pružností se myslí schopnost systému reagovat na situace, kdy vláda nedokáže spolupracovat s parlamentem. Pokud se vzájemné vztahy vyostří natolik, že by hrozilo zablokování systému, může dojít k pádu vlády, případně k rozpuštění parlamentu a vysáání nových voleb. V prvním případě dojde k sestavení nového vládního kabinetu, který by měl být schopen lépe spolupracovat s parlamentem.¹¹⁹ Dle druhé možnosti dojde k obměně zákonodárců, jejichž složení bude odpovídat aktuální náladě ve společnosti.¹²⁰ Díky těmto možnostem má systém lepší vyhlídky, na úspěšné překonání krizových situací. Bohužel pokud dochází k předčasným obměnám příliš často,¹²¹ může upadat víra voličů v politický systém. Tato politická frustrace obyvatelstva, v některých případech vede k posílení vlivu populistických a antisystémových stran.

Způsoby zkrácení mandátů nejsou ovšem jediné prvky flexibility parlamentarismu. Už jen samotný vztah mezi legislativou a exekutivou zaručuje určitou míru kompatibility obou orgánů. Vláda je totiž svým způsobem závislá na podpoře zákonodárského sboru, podle čehož musí jednat. Jestliže by totiž pracovala proti převládajícím zájmům většiny členů parlamentu,

¹¹⁹ Pokud by sestavení nové vlády nevyřešilo situaci, tak může dostat možnost vláda další, případně v některých státech je možné následně rozpustit parlament.

¹²⁰ Mnohé systémy mají zajištěné ústavní podmínky tak, aby se celý parlament nevolil pouze proporčním systémem. Například v Německu je polovina Spolkového sněmu (Bundestag) volena proporčním a polovina většinovým systémem. Jiné řešení naopak volí systém Velké Británie, kde se volí dolní komora (House of Commons) proporčním systémem. Naopak členy horní komory (House of Lords) jmenuje doživotně Panovník. Další možnou alternativu lze nalézt v České republice, kde občané volí v rozdílných intervalech poslaneckou sněmovnu proporčním a senát většinovým systémem; DVOŘÁKOVÁ, V. *Komparace politických systémů*. str.109–114; 195 a 206; ÚZ č. 1310 - Ústava ČR, Listina základních práv a svobod: úplná znění předpisů. str. 5

¹²¹ Obranným mechanismem může být takzvané konstruktivní vyjádření nedůvěry (viz poznámka č.73)

riskovala by své odvolání. Lze tedy předpokládat, že bude vláda jednat tak, aby udržovala co nejlepší vztahy s parlamentem.

Prezidentský model se v důsledku jiné struktury vyznačuje spíš mírou rigidity. Tuto sníženou pružnost systému způsobují především dva faktory. Zaprvé, občané volí legislativu i exekutivu ve dvou na sobě nezávislých volbách.¹²² Druhým důležitým faktorem je silná funkce prezidenta,¹²³ jehož *de facto* nemůže nikdo odvolat, tedy s výjimkou *impeachmentu*¹²⁴. V rámci obou těchto faktorů lze spatřovat pozitivní i negativní dopady.

Samostatná volba hlavního představitele moci výkonné může zapříčinit spor ohledně oprávněnosti jednání. Prezident i kongres si totiž mohou nárokovat potřebnou legitimitu, od stejného zdroje (*lidu*), k prosazování protichůdných cílů.¹²⁵ Takové situace například nastávají v systémech, kde kongresové a prezidentské volby neprobíhají souběžně. Jestli totiž v době mezi volbami dojde k situaci, která zapříčiní výrazné změny voličských preferencí, mohou být zvoleny ideově odlišné orgány.¹²⁶ V důsledku této polarizace nemusí kongres s prezidentem nalézt kompromis, a tak může celá situace dospět až k zablokování systému. Kvůli absenci procesu odvolání jednoho z aktérů, je možným rizikem „*zamrznutí systému*“, nebo přijmutí nějakého nevhodného radikálního opatření.¹²⁷

5.4. Který model je lepší?

Tato otázka pravděpodobně napadne mnohého čtenáře, a nejen proto na ni odpovím. Nepředpokládám, že odpověď naplní veškeré požadavky, protože nemůže být dostatečně jednoduchá. V průběhu celé práce jsem vysvětlil důležité prvky obou systémů. Už jen na tomto základě musí být zřejmé, že jeden, či druhý systém, v některých podmínkách funguje, ovšem v jiném prostředí ten samý systém selhává. Pro potvrzení této teze nabídnu po jednom příkladu, ke každému modelu.

¹²² Případně ve více, jde-li například o stát ve kterém se nevolí členové celého kongresu najednou.

¹²³ Viz podkapitola: Postavení exekutivy

¹²⁴ Viz podkapitola: Neodvolatelnost

¹²⁵ V případě parlamentních režimů takový spor ohledně legitimacy *de facto* odpadá, protože on legitimitu má přímo od lidu svěřenou pouze parlament.; HLOUŠEK, KOPEČEK a ŠEDO. *Politické systémy*. str. 91–2

¹²⁶ SARTORI, G. *Srovnávací ústavní inženýrství* str. 181–3; KOUBA, K. *Důsledky prezidentských volebních systémů v Latinské Americe*.

¹²⁷ Viz poznámka č. 51(počet padlých demokracií mezi lety 1950–1990). V poznámka č. 50 a 61 zas přibližují politické převraty v Argentině a Chile.

Prezidentismus v Latinské Americe nefunguje zdaleka tak dobře jako ve Spojených státech amerických. Pochopitelně i tam bychom našli odpůrce systému a návrhy, jak by se dal systém zefektivnit. Přesto lze hovořit o poměrně dobré úrovni funkčnosti v porovnání s jihoamerickými demokraciemi.¹²⁸ Na druhé straně parlamentní demokracie, jež se ve formě republiky poprvé objevila ve Francii zde fungovala skoro 80 let.¹²⁹ Přesto nelze hovořit o příliš úspěšném systému, koneckonců sami Francouzi nakonec zvolili přechod k poloprezidentské formě.¹³⁰ Opačná situace nastala ve vedlejším Německu. Zde se v meziválečném období aplikoval poloprezidentský systém, ke kterému se Němci po 2. světové válce odmítli vrátit a místo toho zvolili parlamentní demokracii.¹³¹

Jak tedy odpovědět? Nemohu říct, který model vládnutí je lepší. Tedy nemohu tak činit bez zohlednění kontextu jeho uplatnění. Stejně obtížnou situaci mají politologové, kteří doporučují daným státům konkrétní model. Při porovnávání systémů totiž: „*Musíme věnovat pozornost kulturním, ekonomickým, historickým a dalším faktorům projevujících se v konkrétních zemích a které působí na politiku.*“¹³² Z těchto důvodů nelze vyvodit univerzálně platnou definici, jež by nám říkala, jaký model je lepší a jaký horší. Přesto nelze tvrdit, že by tento závěr znehodnotil podstatu celé práce. Nemůžeme sice rozhodnout který model se obecně jeví jako lepší, to ovšem neznamená, že bychom v konkrétních případech nemohli vymyslet model, jež by maximálně zefektivnil vládnutí. Takový úkol je však hodně komplikovaný. K nejlepším výsledkům by nám pravděpodobně nestačily základní modely, pravděpodobně bychom museli aplikovat nějakou jejich smíšenou formu.¹³³ To už je ovšem úkol pro jinou, výrazně rozsáhlejší práci.

¹²⁸ NĚMEC, J. a R. BUBEN. *Komparace politických systémů*; JANDA, K. *Výzva demokracie: systém vlády v USA*. str. 60–66 a 375–395; DVOŘÁKOVÁ, V. *Komparace politických systémů*. str. 58–92;

¹²⁹ Parlamentní období třetí (1875–1940) a čtvrté (1945–1958) francouzské republiky; Tamtéž str. 160–7

¹³⁰ Tamtéž str. 154–86; KLOKOČKA, V. *Ústavní systémy evropských států* str.188–195

¹³¹ Tamtéž str. 199–209; DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra. *Komparace politických systémů*. str. 189–230

¹³² HLOUŠEK, V., L. KOPEČEK a J. ŠEDO. *Politické systémy*. str. 94

¹³³ Tomu se například věnuje politolog Giovany Sartori v díle Srovnávací ústavní inženýrství ve třetí části: *Problémy a návrhy* (str. 147–174)

5.1. Příklad České republiky

V průběhu práce jsem se několikrát okrajově dostal k politickému systému České republiky. Bezpečně určit jeho politické uspořádání ovšem není úplně jednoduché, protože se na tom přední politologové neshodují.¹³⁴ Přesto lze tvrdit, že do roku 2012 fungovala Česká republika v rámci parlamentního modelu. Někteří autoři sice již tehdy poukazovali na silnější postavení prezidenta, přesto naši republiku i oni řadili mezi parlamentní demokracie.¹³⁵

Avšak situace se změnila přijetím ústavního zákona číslo 71, na jehož základě není prezident nadále volen parlamentem, nýbrž přímo lidem.¹³⁶ Tato volba je ovšem v rozporu s teorií parlamentního modelu. Může se tedy zdát, že přecházíme k modelu prezidentskému? Rozhodně ne, je však možné že k modelu poloprezidentskému. Strukturálně se nyní náš politický systém v tomto podobá soudobému francouzskému poloprezidentismu.¹³⁷ Dle mého názoru ovšem systém České republiky poloprezidentským není, protože prezident zde nemá tak silnou pozici, jakou by v něm měl mít.

Kam tedy můžeme zařadit český systém? Řekl bych, že někde na rozhraní parlamentarismu a poloprezidentismu. Pokud bychom ovšem chtěli systém zařadit zpět mezi parlamentní, museli bychom opět požadovat volbu prezidenta zákonodárným sborem. Naopak jestliže bychom chtěli hovořit o českém systému jako o poloprezidentském, muselo by se prezidentovi svěřit více exekutivních pravomocí.

¹³⁴ BRUNCLÍK, Miloš, Michal KUBÁT. *Parlamentarismus nebo poloprezidencialismus?* str. 118–138

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ *Zákony pro lidi.cz: Ústavní zákon č. 71/2012_Sb.* Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-71>

¹³⁷ DVOŘÁKOVÁ, V. *Komparace politických systémů.* str. 160–163; HLOUŠEK, V., L. KOPEČEK a J. ŠEDO. *Politické systémy.* str. 91–100

6. ZÁVĚR

Čtenář by po přečtení této práce měl být obeznámen se základními vlastnostmi parlamentního i prezidentského modelu, dále by si měl uvědomovat jejich silné a slabé stránky. Takové vědomí je nezbytné k vedení veřejné debaty o případné změně systémového nastavení v jednotlivých zemích. Příkladem takové transformace může být aplikování konstruktivního vyslovení nedůvěry vládě, čímž se její postavení více stabilizuje. Vyšší jistota omezí počet svržených vlád, čímž se sníží pravděpodobnost přibývání frustrujících voličů. Jiným příkladem změny bych uvedl například změnu volebního systému. Obdobných změn, které se v jednotlivých státech aplikují za účelem posílení politického systému, může být celá řada.

V úvodu této práce došlo k vytyčení základních cílů. V první řadě jsem chtěl vytyčit hlavní principy obou systémů. Jak se lze dočíst v kapitole *Prezidentský systém*, tak tento model stojí hlavně na striktním oddělení exekutivy a legislativy. Na základě tohoto rozdělení má prezident velmi silné postavení, díky kterému je prakticky nezávislý na Kongresu. Dalším důležitým rysem je absence možnosti odvolat exekutivu, či rozpustit legislativu druhou mocí. Obdobně se může čtenář seznámit s principy druhého modelu v kapitole *Parlamentní systém*. Zde se naopak uplatňuje provázanost moci výkonné a zákonodárné. Díky tomu zde vzniká specifický vztah mezi jednotlivými orgány, který je založen převážně na jejich spolupráci. Díky vysvětlení těchto základních principů mohlo v kapitole *Komparace systémů* dojít k jejich porovnání, čímž se cíl vytyčení hlavních principů dostatečně naplnil.

Druhým úkolem, jež jsem si v úvodu stanovil, spočíval ve vyzdvihnutí silných, a hlavně slabých stránek obou modelů. K tomu došlo nejprve jednotlivě na závěru druhé a třetí kapitoly, což bylo nakonec shrnuto v závěrečné komparativní části. Nedošlo ovšem pouze k samotnému popsání, nýbrž i k uvedení historických příkladů a postupů, jimiž některé státy předcházejí těmto významným hrozbám. Tento cíl tedy lze prohlásit za splněný, protože mu byla věnována značná pozornost v průběhu celé práce.

Odpověď na otázku, zda lze o jednom z modelů tvrdit že je lepší, jsem se podrobněji věnoval v poslední podkapitole. Došel jsem k obdobnému závěru jako někteří stěžejní autoři, a to, že nelze ani jeden model prohlásit za lepší. Navíc nelze ani jeden model aplikovat v různých podmínkách a zároveň očekávat totožné výsledky. Samotná politologická teorie se

totiž projevuje různě na základě sociálních, kulturních, ekonomických, hospodářských a mnohých dalších faktorů. Proto se nemůžeme divit, že není stejně účinný prezidentský model v USA a například ve Venezuele. Obdobnou nesourodost lze nalézt i v případě modelu parlamentního.

Obdobně jako u předešlých cílů, došlo i ke splnění předsevzetí, kterým jsem se zavázal podkládat jednotlivé vlastnosti systémů konkrétními příklady z praxe. Díky naplnění všech těchto cílů považuji úkol této práce za splněný. Mnohé dílčí části by si sice zasloužily větší pozornost, avšak tyto případné nedostatky mohou sloužit jako inspirace pro další práce, ať už se jim budu věnovat já, či někdo jiný.

7. SEZNAM LITERATURY

- CABADA, Ladislav a Michal KUBÁT. *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. ISBN 80-86432-41-6.
- CABADA, Ladislav. *Nové demokracie střední a východní Evropy: komparace politických systémů*. Praha: Oeconomica, 2008, 434 s. ISBN 978-80-245-1388-1.
- BRUNCLÍK, Miloš. *Konstruktivní vyslovení nedůvěry jako nástroj k posílení pozice vlády vůči parlamentu*. *Středoevropské politické studie*, [S.l.], v. 14, n. 4, p. 501-527, dec. 2012. ISSN 1212-7817.
- BRUNCLÍK, Miloš. *Negativní parlamentarismus: cesta k efektivnějšímu fungování parlamentního režimu?* *Acta Politologica*, Vol. 1, No. 2, s. 118-141, 2009, ISSN 1803-8220.
- BRUNCLÍK, Miloš, Michal KUBÁT. *Parlamentarismus nebo poloprezidencialismus? Spor o klasifikaci středoevropských demokratických režimů*. *Středoevropské politické studie*, 16(2–3), 118–136. 2014.
- DOČEKALOVÁ, Pavla, Kamil ŠVEC a Jaroslav DANEŠ. *Úvod do politologie*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2940-4.
- DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra. *Komparace politických systémů*. V Praze: Oeconomica, 2008. ISBN 978-80-245-1357-7
- FANTUROVÁ, Anna. *Impeachment jako prvek systému „checks and balances“*. Praha, 2011. 92 s. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií.
- HEYWOOD, Andrew. *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, 482 s. Politologie. ISBN 80-86432-95-5.
- HLAVÁČEK, Pavel a Petr JUREK. *Politické systémy anglosaských zemí*. Praha: Dokořán, 2014. Bod (Dokořán). ISBN 978-80-7363-678-4.
- HLOUŠEK, Vít a Lubomír KOPEČEK. *Demokracie: Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokacie*. II. Brno: Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav, 2007. ISBN 978-80-210-4249-0.
- HLOUŠEK, Vít, Lubomír KOPEČEK a Jakub ŠEDO. *Politické systémy*. Brno: Barrister & Principal, 2011. ISBN 978-80-87474-23-5.
- HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. Praha: Nákladem spolku čs. právníků Všehrd, 1995. ISBN 80-85305-32-1.

- HORÁK, Slavomír. *Střední Asie mezi Východem a Západem*. V Praze: Karolinum, 2005, 259 s. ISBN 80-246-0906-1.
- JANDA, Kenneth. *Výzva demokracie: systém vlády v USA*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-54-0.
- JUST, Petr a Jakub CHARVÁT. *Cesta k přímé volbě prezidenta na Slovensku a v České republice*. Politics in central europe, 2014, č. 9.
- KLOKOČKA, Vladimír. *Ústavní systémy evropských států: (srovnávací studie)*. Praha: Linde, 1996. ISBN 80-7201-010-7.
- KYSELA, Jan. *Dvoukomorové systémy: teorie, historie a srovnání dvoukomorových parlamentů*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, 630 s. ISBN 80-86432-89-0.
- KOUBA, Karel, a kolektiv. *Důsledky prezidentských volebních systémů v Latinské Americe*. Politologická revue, 2014, 20.1: 27-48
- KOUBA, Karel. *Prezidentské, poloprezidentské a parlamentní systémy demokracie. Úvod do politologie*. Praha: Grada Publishing, 2010, 119-139.
- KUBÁT, Michal, a kolektiv. *Teorie antisystémové strany*. Politologický časopis-Czech Journal of Political Science, 2007, 14.2: 110-123.
- KŘTĚNOVÁ, Monika. *Prezidentský systém Spojených států amerických*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2016. ISBN 978-80-87975-60-2.
- MĚŠŤÁNKOVÁ, Petra, a kolektiv. *Latinskoamerické prezidentské systémy: postavení prezidenta a demokratické vládnutí*. Politologická revue, 2009, 15.1: 30-62.
- MAYEROVÁ, Carmen. *Komparativní politika Skandinávie a Středomoří*. Praha: Karolinum, 1996, 84 s. ISBN 80-7184-250-8.
- NĚMEC, Jan a Radek BUBEN. *Komparace politických systémů*. Praha: Oeconomica, 2010. ISBN 978-80-245-1740-7.
- ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Úvod do současné politologie: [srovnávací analýza demokratických politických systémů]*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-628-4.
- ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Západoevropské politické systémy: komparace politických systémů*. V Praze: Oeconomica, 2009. ISBN 978-80-245-1516-8.
- SARTORI, Giovanni. *Srovnávací ústavní inženýrství: zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7419-048-3.

- SVATOŇ, Jan. *Vládní orgán moderního státu: jeho původ, význam a vývoj v některých evropských zemích*. Brno: Doplněk, 1997, 140 s. ISBN 80-85765-89-6.
- ŠANC, David a Marek ŽENÍŠEK. *Pacifická Asie: z politologické perspektivy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-234-9.
- VEČEŘA, Zdeněk. *Předčasné rozpouštění parlamentů a český případ*. Brno, 2012; Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.
- WILSON, James Q. *Jak se vládne v USA*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-85605-70-8.
- ÚZ č. 1310 - Ústava ČR, Listina základních práv a svobod: úplná znění předpisů. Ostrava: Nakladatelství Sagit, 2019. *ISBN: 978-80-7488-031-5*. Ostrava: 2014.

7.1. Online zdroje:

- *Český statistický úřad: Výsledky voleb do Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky 2010* [online]. [cit. 2019-11-01]. Dostupné z: <https://www.volby.cz/pls/ps2010/ps2?xjazyk=CZ>
- *Členové vlády České republiky* [online]. [cit. 2019-02-26]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2010-cr/petr-necas/prehled-byvalych-clenu-vlady-petra-necase-96390/>
- DIANE Publishing Company, *The Constitution of the U.S.A.* DIANE Publishing, 1994 ISBN 0788112503.
- Historie. cs: Masaryk a velká pětka [online]. [cit. 2019-10-29]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/208452801400026/>
- *Portál evropské e-Justice: Systém soudní moci* [online]. [cit. 2019-10-29]. Dostupné z: https://e-justice.europa.eu/content_judicial_systems_in_member_states-16-cz-cs.do?member=1
- *The Norwegian Constitution* [online]. [cit. 2019-09-06]. Dostupné z: <https://www.stortinget.no/en/Grunnlovsjubileet/In-English/The-Constitution---Complete-text/>

- *The Constitution of the U.S.A.* [online]. [cit. 2019-02-26]. Dostupné z: <https://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=false&doc=9&page=transcript/>
- *Ústava České republiky* [online]. [cit. 2019-09-07]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-1#hlava2>
- *Zákony pro lidi.cz: Ústavní zákon č. 71/2012_Sb.* [online]. [cit. 2019-10-31]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-71>

7.2. Obrazová příloha

1) Výsledky voleb do poslanecké sněmovny Velké Británie mezi lety 1945–2005.

DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra. *Komparace politických systémů*. V Praze: Oeconomica, 2008.

ISBN 978-80-245-1357-7 str. 130

Tabulka č. 5: Volby do dolní komory (1945-2005)

rok	Conservative Party		Labour Party		Liberal Democrats		ostatní*		celkem	
	MPs	% voličů	MPs	% voličů	MPs	% voličů	MPs	% voličů	MPs	% voličů
1945	213	39,8	393	47,8	12	9,0	22	2,8	640	72,7
1950	298	43,5	315	46,1	9	9,1	3	1,3	625	84,0
1951	321	48,0	295	48,8	6	2,5	3	0,7	625	82,5
1955	344	49,7	277	46,4	6	2,7	3	1,2	630	76,7
1959	365	49,4	258	43,8	6	5,9	1	0,9	630	78,8
1964	303	43,4	317	44,1	9	11,2	1	1,3	630	77,0
1966	253	41,9	363	47,9	12	8,5	2	1,7	630	75,8
1970	330	46,4	287	43,0	6	7,5	7	3,1	630	72,0
1974 únor	297	37,9	301	37,1	14	19,3	23	5,7	635	78,7
1974 říjen	277	35,8	319	39,2	13	18,3	26	6,7	635	72,8
1979	339	43,9	268	36,9	11	13,8	17	5,4	635	76,0
1983	397	42,4	209	27,6	23	25,4	21	4,6	650	72,7
1987	376	42,3	229	30,8	22	22,6	23	4,3	650	75,3
1992	336	42,8	271	35,2	20	18,3	24	3,8	651	77,7
1997	165	31,5	418	44,4	46	17,2	29	6,9	659	71,6
2001	166	31,7	413	40,7	52	18,3	28	9,3	659	59,2
2005	197	32,3	356	35,2	62	22,0	31	10,5	646	61,5

*) V této kolonce jsou souhrnně uvedeny údaje vztahující se k zisku Skotské národní strany, Plaid Cymru, irský politických stran a malých politických stran či nezávislých kandidátů.

Zdroj: Keesing's Record of World Events (1997); Whiteley, P. – Clarke, H. – Sanders, D. – Stewart, M. (2001), Turnout. *Parliamentary Affairs*, vol. 54, s. 775-788; F. N. Forman – N. D. J. Baldwin (2007). *British Politics*. Palgrave, s. 51.

- 2) HLOUŠEK, Vít, Lubomír KOPEČEK a Jakub ŠEDO. *Politické systémy*. Brno: Barrister & Principal, 2011. ISBN 978-80-87474-23-5. str. 143

Tabulka č. 19: Unikameralismy a bikameralismy v současné Evropě

Unikameralismus	Bikameralismus
<i>Čistý unikameralismus</i>	<i>Bikameralismus reprezentující stavovské zájmy</i>
Albánie	Irsko
Bulharsko	Slovinsko
Černá Hora	
Dánsko	<i>Bikameralismus vyvažující moc dolní komory</i>
Estonsko	Česko
Chorvatsko	Polsko
Island	Rumunsko
Kosovo	Velká Británie
Litva	
Lotyšsko	<i>Bikameralismus teritoriální reprezentace</i>
Lucembursko	Belgie
Maďarsko	Bosna a Hercegovina
Makedonie	Francie
Malta	Itálie
Moldávie	Německo
Norsko	Nizozemsko
Portugalsko	Rakousko
Řecko	Rusko
Slovensko	Španělsko
Srbsko	Švýcarsko
Švédsko	
Ukrajina	
<i>Quasibikameralismus</i>	
Finsko	